

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2014

Martina Bradová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Archeologie sídel doby římské - Zahloubené
objekty na sídlištích doby římské v Čechách a
jejich interpretace**

Martina Bradová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

**Archeologie sídel doby římské - Zahloubené
objekty na sídlištích doby římské v Čechách a
jejich interpretace**

Martina Bradová

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Martin Gojda, CSc.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Obsah

1	ÚVOD	8
1.1	Cíle práce	8
1.2	Zdroje dat	8
1.3	Databáze	9
1.4	Struktura databáze	10
2	PROBLEMATIKA SÍDLIŠŤ V DOBĚ ŘÍMSKÉ	12
3	ZMÍNKY O SÍDLIŠTNÍCH OBJEKTECH V PÍSEMNÝCH PRAMENECH.....	14
4	ZAHLOUBENÉ OBJEKTY	16
4.1	Polozemnice.....	16
4.1.1	Konstrukce	17
4.1.1.1	Obecné rysy.....	17
4.1.1.2	Zahloubená jáma	18
4.1.1.3	Sloupové a kúlové jámy	18
4.1.1.4	Vstup do obydlí.....	19
4.1.1.5	Podlaha.....	20
4.1.1.6	Stěny a střecha – mazanice	21
4.1.1.7	Zastoupené typy polozemnic	22
4.1.1.7.1	Polozemnice typu Droberjar A1	22
4.1.1.7.2	Polozemnice typu Leube A1	23
4.1.1.7.3	Polozemnice typu Droberjar A3	23
4.1.1.7.4	Polozemnice typu Droberjar B1	23
4.1.1.7.5	Polozemnice typu Droberjar B2	24
4.1.1.7.6	Polozemnice typu Droberjar C1	24
4.1.1.7.7	Polozemnice typu Leube C1-D	24
4.1.1.7.8	Polozemnice typu Droberjar C2	25

4.1.1.7.9	Polozemnice typu Leube C2-D2	25
4.1.1.7.10	Polozemnice typu Droberjar D	25
4.1.1.7.11	Polozemnice typu Leube D2	26
4.1.1.7.12	Polozemnice typu E	26
4.1.1.7.13	Problematické určení polozemnic	26
4.1.2	Kulturní sféra	27
4.2	Zásobní jámy.....	28
4.3	Studny	30
4.4	Exploatační objekty.....	31
4.5	Ostatní jámy	32
5	NADZEMNÍ STAVBY	33
6	POLOZEMNICE: ANALÝZA	36
6.1	Porovnání typologie v závislosti na chronologii.....	36
6.2	Porovnání zastoupení druhů na jednotlivých sídlištích..	38
6.3	Zastoupení nadzemních staveb a polozemnic	41
6.4	Zastoupení jam a obytných staveb.....	43
7	SYNTÉZA A INTERPRETACE.....	44
7.1	Obytné stavby.....	44
7.2	Hospodářské objekty a dílny.....	45
7.3	Sklepy nadzemních staveb.....	47
7.4	Provizória, domy pro chudé a zimní obydlí	47
8	ZÁVĚR	49

9	LITERATURA.....	51
10	RESUMÉ	63
11	PŘÍLOHY.....	64
11.1	Grafy a tabulky.....	64
11.2	Obrazová příloha	74

1 ÚVOD

1.1 Cíle práce

Cílem této práce je shromáždění a vyhodnocení informací o zahloubených objektech na sídlištích doby římské, tedy od 50/30 př. Kr. až do doby kolem let 350/400 po Kristu (Salač (ed.) 2008, 11). Práce je zaměřena na zahloubené sídlištní objekty, které se vyskytly na území Čech. Získaná data byla vložena do databáze a dále zkoumána. U jednotlivých objektů byly ověřovány obecné charakteristiky, týkající se velikosti, půdorysu, konstrukce apod. Důležitá část je věnována porovnání zastoupení jednotlivých zahloubených objektů na sídlištích a také jejich výskyt v poměru k nadzemním stavbám. V práci budou také představeny jednotlivé interpretace, které se při jejich studiu objevily, jak v České republice, tak i v zahraničí.

Zahloubené objekty představují na sídlištích doby římské nejmarkantněji se vyskytující pozůstatky po osídlení (Salač (ed.) 2008, 41), dají se označit za nejcharakterističtější komponentu tehdejších sídlišť. Z toho důvodu se domnívám, že jejich bližší objasnění by nám mohlo pomoci doplnit obraz o sídlištích této doby, který je už tak dost roztříštěný. Předloženou prací se budu snažit k řešení této otázky přispět.

1.2 Zdroje dat

Pro potřeby své bakalářské práce jsem využila především dostupnou literaturu, která je uvedena v soupisu literatury. Pro sběr dat byla využita základní archeologická periodika (Památky archeologické, Archeologické rozhledy, Archeologie ve středních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách apod.) Důležitým zdrojem se mi také stal sborník Archeologie barbarů, který je výstupem protohistorických konferencí, které se uskutečňují jednou ročně od roku 2005 (Archeologie barbarů 2006-2012). A dále se jedná především o soubornější práce, které se zabývají osídlením Čech v době římské (Salač (ed.) 2008; Droberjar 1997; apod.). Jako zdroj dat mi také

posloužil digitální archiv AV ČR, kde jsem čerpala informace například o Mlékojedech. Doplnující údaje byly získány z databáze ARCHIV Archeologického ústavu v Praze. Údaje z této databáze byly porovnávány s údaji z dostupné literatury.

Na tomto místě je nutné zmínit, že při vypracovávání databáze a sepisování samotné práce jsem se často setkala s lokalitami, které jsou pouze částečně publikované, nebo se sídliště, která na své zpracování stále čekají. Tento fakt může zkreslovat získané informace z publikovaných lokalit. V některých případech byly zahloubené objekty pouze zmíněny bez bližších informací, například o konstrukci, rozměrech apod. Ty jsem z důvodu neúplnosti nezahrnovala do samotné databáze. Jako příklady významných, ale zároveň částečně publikovaných výzkumů mohu uvést Mlékojedy (Motyková 1975a, 1978; Peške 1994), Kyjice (Smrž 1981), Soběsuky (Holodňák 1991) apod. Jejich úplné zpracování by umožnilo lepší představu o problematice sídlišť doby římské.

1.3 Databáze

Soubor získaných dat byl zpracován v databázi relačního typu v prostředí MS Access 2007 (databáze je na přiloženém CD). Tento program byl zvolen hlavně pro svoji dostupnost a jednoduché uživatelské prostředí, které umožňuje tvořit i složitější databáze, je součástí balíčku MS Office (o databázích využívaných při archeologických výzkumech například Švec 2007). Dále byly údaje zpracovány v Geografickém informačním systému ArcGis Desktop 10. Pomocí tohoto programu jsem zanesla jednotlivé souřadnice lokalit do mapy, což umožní lepší přehled ve zkoumaných lokalitách (mapa je součástí přílohy obr. 1).

Vzhledem k již zmíněné neúplnosti informací o zahloubených objektech doby římské a značně rozsáhlému souboru těchto objektů byl zvolen pouze vhodný vzorek s větší pramennou základnou, která je pro potřeby této bakalářské práce důležitá. Dále je tento soubor dat zdrojem pro podrobnější rozbor. Kritériem pro výběr lokality bylo, že se na její

ploše vyskytl větší počet objektů, tedy že se nejedná o sídliště interpretované na základě jednoho objektu či povrchových sběrů.

1.4 Struktura databáze

V databázi byly vytvořeny čtyři tabulky: 1. Tabulka „Lokalita“ – zde jsou jednotlivé lokality pod názvem, ve kterém se vyskytují v literatuře. 2. „Obytné stavby“ - do této tabulky byly zahrnuty pozemnice, které mohly mít obytnou funkci, a dále nadzemní stavby. 3. „Ostatní jámy“ - tabulka obsahuje sídlištní jámy (zásobní jámy, exploatační jámy, jámy blíže neurčeného sídlištního charakteru). 4. „Literatura“ – součást poslední tabulky představují zdroje, z kterých jsem čerpala při získávání informací. Tato databáze umožnila snazší manipulaci se získanými daty a jejich následné vyhodnocení. Použila jsem tři druhy proměnných, v první řadě se jedná o nominální deskriptory, které jsou v archeologii asi nejvíce používané. V tomto případě je hodnot v deskriptoru více než dvě a nelze je seřadit. Kategorie kardinálních proměnných představují další početnou složku databáze, tyto deskriptory nabývají hodnot reálných čísel. Poslední skupinou, kterou jsem při vypracování databáze použila, jsou dichotomické deskriptory, které nabývají dvou hodnot prezenci a absenci (k této problematice například Neustupný 2007, 106-107).

Do tabulky „Lokalita“ byly zaznamenány základní údaje o jednotlivých sídlištích, kde každé má své „ID“ (identifikační číslo). Dále obsahuje informace o okrese, ve kterém se daná lokalita vyskytuje. Podstatnou součástí je datace lokality, souřadnicový systém JSTK pro vytvoření mapy v ArcGis, nadmořská výška, rok výzkumu, autoři. Tabulka „Lokalita“ je provázána prostřednictvím pole „Lokalita“ vztahem 1:N s polem „ID“ (identifikační číslo obytné stavby resp. ostatní jámy) tabulky „Obytné stavby“ resp. „Ostatní jámy“. Tento relační vztah umožňuje provázání jednotlivých lokalit s různým počtem obytných staveb resp. ostatních jam.

Jednotlivé obytné stavby jsou v tabulce zaneseny pod vlastním „ID“, dále je zde číslo objektu, pod kterým se vyskytují v dostupné literatuře, v některých případech se opakovala stejná označení. Tento problém jsem řešila přidáním roku výzkumu. Pomocí dichotomických proměnných bylo znázorněno, zda se jedná o zahloubenou chatu nebo nadzemní stavbu a také zda bylo přítomno ohniště či pec. Další údaje zanesené v databázi jsou délka, šířka, půdorys, datování, typologie. Zde vycházím hlavně z Droberjarovy typologie, ale v některých případech je využita i typologie Leubeho (Droberjar 1997, Leube 1992), hlavně u polozemnic, kdy rozmístění kúlů neodpovídalo žádné skupině v Droberjarově typologii. Nakonec tabulka zahrnuje poznámku, kde jsou zaneseny další důležité informace.

Tabulka „Ostatní jámy“ má opět přiřazené své „ID“ a číslo objektu, které je převzaté z číslování při výzkumu. Dalšími deskriptory jsou délka, šířka, popřípadě průměr a dále hloubka, půdorys, datace, interpretace a také poznámka.

Tabulka „Literatura“ navazuje na tabulku „Lokalita“ a obsahuje pouze dva deskriptory (lokalita, literatura). Ve vyjmenovaných dílech je možné rychle dohledat další informace o konkrétních sídlištích.

Z databázových tabulek byl vytvořen formulář, který umožňuje lepší orientaci v získaných datech a také jednodušší vkládání dat. Informace ve formuláři jsou shodné s informacemi ve stejnojmenných tabulkách. Pohybování mezi jednotlivými lokalitami, obytnými stavbami a ostatními jámami umožňují přepínací tlačítka (Snítily 2005, 220).

Výstupem databáze jsou grafy, které jsem vytvořila na základě dotazů v databázi. Pro tvorbu grafů jsem využila program Microsoft Excel. Tento program je součástí balíčku Microsoft Office, což umožňuje jeho snadnou dostupnost. Microsoft Excel umožňuje snadné vytváření tabulek a grafů, proto jsem ho zvolila pro potřeby své bakalářské práce.

2 PROBLEMATIKA SÍDLIŠŤ V DOBĚ ŘÍMSKÉ

V současné době je na našem území nepřehledné množství sídlištních lokalit, ale jejich následné analýze a dalšímu zpracování nebyla věnována velká pozornost. Jedná se o neuspokojivý stav, který se, doufejme, začne obracet k lepšímu, jako je tomu například již v Německu, na Slovensku či na Moravě (Droberjar 2008a, 11). Je to dáno tím, že většinu sídlišť známe z povrchových sběrů, náhodných nálezů nebo malých záchranných výzkumů (Zavřel 2008, 114). Vzhledem k tomuto stavu nelze tyto informace považovat za konečné, ale pouze za předběžné. Největší počet sídlišť v době římské v Čechách spadá do staršího období (Droberjar 2008a, 11-12). Z lokalit, které jsem zahrnula do databáze, převládají ty z časné doby římské, druhým nejčastěji zastoupeným obdobím je starší doba římská. V mladší době římské je zastoupení nejmenší. Vyskytly se také lokality, jež byly využívány přes několik časových období.

Čechy byly v době římské poměrně hustě osídleny. Sídliště se koncentrovala hlavně v severozápadních, středních a východních Čechách v blízkosti vodních zdrojů a byla využívána po delší časový úsek (Droberjar 2008a, 13-14). Osady ve starší době římské se koncentrují v nejúrodnějších oblastech Čech a to z důvodu co nejlepšího zemědělského zázemí. Proto si také germánské obyvatelstvo až na pár výjimek vybíralo nížinné nestrategické polohy a na rozdíl od doby oppid bývaly jejich osady neopevněné. Povětšinou byly situovány na mírných svazích bez výrazné orientace. Nadmořská výška se pohybovala od 220 do 550 m n. m. Objevují se jak malé vesnice, tak i vesnice o rozloze několika arů, ale výjimkou nejsou ani rozsáhlejší osady. Pro poznání života Germánů jsou nejdůležitější sídlištní objekty. Nejčastějšími pozůstatky po stavebních aktivitách jsou zahloubené chaty. Dále se objevují další objekty, jako jsou pece, síla, studny, cisterny a různé jamky, žlaby a také železářské pece. Mezi další stopy po sídlištních aktivitách

patří různé kúlové jámy, které v některých případech mohou být interpretovány jako nadzemní stavby (Salač (ed.) 2008, 41-54).

O sídlištích mladší doby římské máme mnohem méně informací a zdá se, že osídlení je i řidší (Zavřel 1999, 497). Od poloviny 3. století se začínají objevovat dvorce jako například Turnov – Maškovy zahrady (Droberjar-Prostředník 2004, 31-106). Na rozdíl od staršího období se na sklonku doby římské objevují sídliště i ve výšinných polohách (Salač 2008 (ed.), 138-139).

3 ZMÍNKY O SÍDLIŠTNÍCH OBJEKTECH V PÍSEMNÝCH PRAMENECH

O germánském obydlí se můžeme dočíst u Tacita v jeho díle *Germánie*. Zde se zmiňuje o tom, že Germáni pro stavbu nevyužívali kamene ani cihel, používali pouze neotesané a nijak neupravené dřevo a nezajímalo je, zda je to hezké či nikoliv. Pouze některá místa natírali bílou a zářivou hlinkou s velikou pečlivostí. Dále také poznamenává, že budovali jakési podzemní skrýše, údajně jako útočiště v zimě a zásobárnu obilí, které překryli silnou vrstvou hnoje. Zahloubená místa mají tepelnou izolaci a při nájezdu nepřátel ujdou pozornosti (Tacitus 1976, 342). Otázkou ovšem zůstává, jakým pohledem Římané na Germány nahlíželi a zda si je trochu nebarbarizovali. Další, kdo se dotýká problematiky o sídlištních objektech tehdejšího barbarika, je Plinius Starší v knize XIX. On poznamenává, že ženy vykonávaly tkalcovskou činnost ve sklepních místnostech (Plinius Starší 1974, 176-177; Salač (ed.) 2008, 48). Tkalcovskou činnost v chatách nám dokládají četné nálezy, které jsou s touto aktivitou spojeny. Množství hliněných závaží bylo nalezeno v sídlištních objektech například v Mlékojedech (například Motyková 1975a-d).

Dalším zajímavým zdrojem informací o podobě germánského obydlí je sloup Marka Aurelia. Stavby jsou zde zobrazeny spíše jako chýše okrouhlého tvaru, mnohem méně pak s pravoúhlým půdorysem. Zdá se, že stěny jsou tvořeny kolmo do země zapuštěnými trámy spojenými houžvami (provaz vyrobený ze zkroucených větví), stavba byla zakryta kuželovitou nebo kopulovitou střechou, v jejímž vrcholu byl ponechán otvor pro odvod kouře. Opět je nutné na tento pramen nahlížet kriticky, protože je obtížné posoudit, z jaké předlohy autor čerpal a zda byl svědkem skutečné germánské osady (Dobiáš 1964, 322).

Ovšem v dílech antických autorů jsou opomenuty některé další sídlištní objekty. Z toho vyplývá, že informace z těchto pramenů jsou

značně neúplné, a archeologické prameny nám odkrývají další stavby. Jako stavby, o kterých se historické prameny nezmiňují, mohu uvést studny (např. Sedláčková 1976, 185), vápenické pece (např. Thér – Droberjar – Gregor 2010, 336-347), železářské pece (např. Pleiner 1960, 184-220), hrnčířské pece (např. Salač (ed.) 2008, 59) a mimo jiné i nadzemní stavby (např. Motyková 1981, 513-515).

Jakým způsobem jsou tyto prameny věrohodné, či zidealizované je otázkou vhodnou k diskuzi.

4 ZAHLOUBENÉ OBJEKTY

Na pravěkých sídlištích od neolitu po dobu římskou jednoznačně převažují zahloubené jámy různých tvarů a velikostí. Velké zastoupení mají až do 13. st. Je tedy zřejmé, že odrážejí určitý druh chování, který byl kontinuální po dlouhou dobu. Ke změně dochází až ve vrcholném středověku a my doposud přesně nevíme, k čemu sloužily. Za obydlí jsou nejčastěji považovány vzhledem k malému počtu nadzemních staveb polozemnice. Je možné, že doklady nadzemních staveb vzaly za své při plošných odkryvech na úroveň podloží nebo nepředstavovaly tak markantní část aktivit tehdejších obyvatel (Vařeka 2003, 219-220). Důvodů může být mnohem více: nedošlo k rozpoznání vzhledem k nepříznivým podmínkám, byl špatně vedený výzkum nebo jim nemusela být věnována taková pozornost (Droberjar 2008a, 12-13). V této kapitole se budu postupně zabývat sídlištními zahloubenými objekty, jako jsou polozemnice, zásobní jámy, studny, exploatační jámy a ostatní jámy.

4.1 Polozemnice

Zahloubené chaty představují jednoprostorové objekty se zahloubenou podlahou pod úrovní terénu. Mezi důvody pro stavbu zahloubených obydlí patří tepelná izolace a nižší nadzemní konstrukce, která vyžaduje méně náročné stavební práce (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 274). Na zahloubené chaty můžeme v literatuře narazit pod různými označeními. Objevují se termíny jako polozemnice, chata, zemnice nebo zčásti zahloubené, polozahloubené a zahloubené obydlí (Snítily 2005, 201). Je to velice výrazný typ stavby, který se objevuje v několika obdobích od pravěku až po vrcholný středověk a zároveň se nejedná o regionální odlišnost, ale vyskytuje se po celé Evropě (například Vařeka 2002; Snítily 2005; Tipper 2004; Leube 1992 a mnoho dalších). V této kapitole se budu podrobněji zabývat těmito druhy staveb, a to z hlediska jejich podoby, konstrukce a zastoupení jednotlivých typů na území Čech. Na našem území ještě nebylo provedeno jejich celkové

zhodnocení, proto je vhodné použít poznatky z prací ze sousedních oblastí Moravy, Slovenska a Německa (Salač (ed.) 2008, 41).

4.1.1 Konstrukce

V této kapitole se budu zabývat jednotlivými konstrukčními prvky, které byly při stavbě tohoto fenoménu využívány. Konstrukce veškerých pravěkých obytných staveb, mimo jiné i středověkých, je v archeologii předmětem tolika úvah a spekulací jako málokterá součást hmotné kultury. Přesto jsou informace o obytných stavbách velice mizivé (Bláhová-Sklenářová 2012, 11).

4.1.1.1 Obecné rysy

Na tomto místě je vhodné se zmínit o obecných rysech polozemnic, které známe z archeologických výzkumů. Rozměry jednotlivých polozemnic jsou značně rozlišné. V případě mého pozorování se jejich délka pohybuje od 215-640 cm. A naopak šířka je v rozmezí od 165-540 cm. Mezi největší polozemnice patří například polozemnice z Turnova B s rozměry 640x430 cm (Droberjar - Prostředník 2004, 48). Naopak nejmenší zaznamenanou chatu představuje objekt číslo 36 ze Starého Vestce s rozměry 215x200 cm (Motyková-Šneidrová 1958, 172). To představuje plochu 4,3 m², což je dle mého názoru malý prostor na bydlení, proto je vhodnější v těchto případech přemýšlet o její jiné funkci. Určení původní hloubky je téměř nemožné, většinou se udává hloubka od povrchu, ale o síle ornice už nevíme nebo se neobjevuje informace, které části byly do měření zahrnuty. Je nesporné, že se nám často nezachovává celé zahloubení, které může být zničeno zemními pracemi nebo orbou (Motyková-Šneidrová 1960, 166-167). Z těchto důvodů jsem hloubku nezahrnovala do svého pozorování. Delší stranou jsou zkoumané objekty obvykle orientovány V-Z nebo SZ-JV (Salač (ed.) 2008, 41-42).

4.1.1.2 Zahloubená jáma

Charakteristickým prvkem polozemnic je zahloubený prostor, do kterého je objekt částečně zapuštěn. Nejčastěji má obdélníkový půdorys. Na zkoumaném vzorku se jedná o 74 objektů. Příkladem je polozemnice II/82 ze Sedlce, která se svými rozměry řadí k větším, a původně měla nosnou konstrukci skládající se z 6 kúlů (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 439). Dalším nejčastějším půdorysem v pořadí je čtverec, ale jeho zastoupení je značně menší (počet 7) než u prvně zmiňovaného. Patří sem polozemnice 42/71 z lokality Praha-Běchovice, která měla přibližné rozměry 350x350cm (Venclová 1975, 417). Často jsem v literatuře narazila na polozemnice, které měly neurčitelné půdorysy. Chaty 6/94 a 7/94 v Přerubenicích měly neurčitelný tvar z důvodu špatného zachování jedné ze stran (Zeman – Venclová – Bubeník 1998, 101). Nepravidelný a v některých případech také elipsovitý tvar se vyskytl například na sídlišti Březno u Chomutova. Jednalo se o objekt číslo 13 a jeho rozměry 590x510 cm se řadily k větším (Beneš 2010, 81). Menší počet zastoupení jsem zaznamenala u oválných půdorysů (viz graf č. 1: Půdorysy polozemnic). Příkladem je relikv domu ze starší doby římské označený číslem 5037/plocha D z Prahy-Hloubětína „Zahrady nad Rokytkou“ (Hušťák – Jiřík 2008, 308-3). Zahloubený prostor tvoří nepřehlédnutelný prvek polozemnic, a proto je také častým tématem diskuze. Objevují se dva různé názory o této problematice. V této kapitole se o nich pouze zmíním a podrobně je rozeberu až v kapitole Interpretace funkce zahloubených chat. Jedni zastávají názor, že úroveň zahloubení představovala podlahu, a druzí naopak tvrdí, že jáma tvořila jakýsi sklep či suterén a nad ním byla větší struktura (Tipper 2004, 64-99).

4.1.1.3 Sloupové a kúlové jámy

Za základovou konstrukci chat se považují pozůstatky po kúlech a sloupech, tzv. kúlové jamky. Jejich poloha se dá určit pouze za příznivých přírodních podmínek. Označení kúlová jamka je v současnosti považováno za neodpovídající. Už jen slovo jamka vzbuzuje dojem

malého otvoru, ale ve skutečnosti dosahují i větších rozměrů. Existují dvě varianty, a to kúlové a sloupové jámy. Obě varianty nebyly dlouhou dobu rozlišovány a mezi oběma je značný rozdíl. Kúlové jámy vznikají přímým zaražením do země a mají hrotité dno, kdežto sloupové jámě předchází nejdříve výkop, do kterého se umístí sloup, následně se vše zasype a zpevní. U polozemnic se většinou jedná o sloupové jámy (Sklenářová 2003, 12-13). Této problematice nebyla v literatuře donedávna věnována velká pozornost, a tudíž docházelo k častým záměnám obou pojmů. Vzhledem k možnostem v pravěku lze předpokládat, že zaraženy byly kúly menších rozměrů (do průměru cca 0,15m). Jelikož ve starší a občas i v současné literatuře nedochází k rozlišování obou pojmů, je obtížné stanovit, o jaký konstrukční prvek se vlastně jednalo (Snítily 2005, 209).

4.1.1.4 Vstup do obydlí

Samotné určení místa vstupu není jednoduché, jistotu představují pouze polozemnice s výklenkem, který považujeme za vstupní část. V Čechách se tyto výklenky vyskytují v relativně malé míře a jsou spíše typické pro Moravu (Salač (ed.) 2008, 45). Na základě mého studia tento fakt mohu jen potvrdit, s výklenkem jsem se setkala pouze v pěti případech. Na lokalitě v Sedlci se vyskytlo hned několik těchto chat, například objekt 18/82, který měl šestiúhelníkové rozmístění kúlů, označení B2 podle Droberjara (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 437-438). Lze předpokládat, že mohly být také pro vstup do zahloubeného prostoru využívány žebříky. Unikátní nález žebříků pochází z Tuchlovic, bohužel dokladů jejich existence není mnoho, a proto není možné udělat porovnání (Motyková-Šneidrová 1970, 238-239). Nálezy žebříků jsou známé spíše ze zahraničních lokalit, jako ukázka může posloužit sídliště v Pennylandu (Tipper 2004, 81-84). Další možností vstupu do polozemnic jsou dřevěné schody vestavěné u vchodu (Droberjar 2000, 66). Při rekonstrukci polozemnice se štítovou střechou sahající až k zemi se vstup umísťuje do štítu, aby nedošlo k narušení střechy. Absence důkazů o vstupu do zahloubené jámy nahrává faktu, že podlaha mohla být na

úrovni terénu a samotná jáma představovala pouze jednu část větší struktury (Tipper 2004, 81-84).

4.1.1.5 Podlaha

Podlaha mohla být více či méně zahloubená pod úroveň terénu nebo se mohla vyskytovat na úrovni tehdejšího terénu (Šneidrová 1954, 230). Na toto téma probíhá neustálá diskuze. Prvnímu případu, podlahy pod úrovní terénu, nahrává fakt pozůstatků malých jamek, pravděpodobně po nábytku, a udusaná podlaha (Droberjar 2000, 100). Zahloubená podlaha je pro období pravěku považována za nejčastější. Otázku zahloubené nebo nadzemní podlahy by mohla pomoci rozluštit fosfátová analýza. Tato metoda byla aplikována na polykulturním sídlišti v Praze-Hloubětíně a přinesla velmi zajímavé výsledky. Například polozemnice s označením 5090 ze starší doby římské (Hušták – Jiřík 2008, 312) nevykazovala žádné antropogenní anomálie a na základě toho autoři výzkumu usuzují, že podlaha mohla být dřevěná, na úrovni terénu. Kontaminace se nejčastěji objevovala u vstupu, v hlavním koridoru domu, samozřejmě u pecí, což je spojováno s přípravou pokrmů, a také u sloupových/kulových jam. Velká vnitřní plocha zůstala bez kontaminace, v těch místech mohl být umístěn mobiliář (Hušták – Majer 2012, 25-44). Podlahy na úrovni terénu bývají také často opomíjeny, patrně pro nedostatek dokladů a dále z předpokladu primitivního stavitelství (Bláhová-Sklenářová 2012, 34). Sporadicky se v polozemnicích vyskytují ohniště či pece. Při svém pozorování jsem zaznamenala existenci ohniště v 8 chatách. Ohniště bylo zaznamenáno například v Mlékojedech v objektu číslo 262 (Motyková 1975b, 3-4). Nepřítomnost otopného zařízení se často bere jako důkaz pro jinou funkci než obytnou, ale i na základě toho se obecně tento účel připouští (Motyková 1981, 518). O problematice ohnišť toho bylo napsáno již mnoho. Teplo mohlo být zajištěno jinými způsoby, jako je třeba rozpálené uhlí v nádobách (Kolník 1962, 386-387), ohniště mohlo být nad úrovní podlahy nebo mimo chatu (Salač (ed.) 2008, 47). V případě dřevěné

podlahy na úrovni terénu se nám nemusely doklady otopného zařízení dochovat. Objevují se také názory, že k vyhřívání mohly sloužit vrstvy hnoje (Peškař 1961, 421), ale dle mého názoru tento způsob nebyl Germány využíván, už jen kvůli značnému zápachu a nepohodlí. Zajímavostí je zmínka o překrývání přízemních skrýší hnojem v Tacitově Germánii (Tacitus 1976, 342), zde se ovšem dá očekávat jiný účel než vyhřívání.

4.1.1.6 Stěny a střecha – mazanice

U kúlové stavby se běžně předpokládá stěna vypletená proutím a omazaná hlínou. Na základě etnografického pozorování je doloženo, že některé budovy zůstávaly bez omazu – stodoly, kůlny (Vařeka 1991, 586, 588). Vypálené výmazy jsou v archeologické terminologii nazývány mazanice. V ní se objevují otisky částí stěn a díky tomu se může dedukovat konstrukce stavby (touto problematikou se zabývá Vařeka 1992, 105-110, Vařeka 2004, 35-37). Mezi důvody omazu zřejmě patří tepelná izolace a ochrana před požárem (Snítily 2005, 211). Otázkou je, zda se nátěr nacházel i v interiéru. V případě zahloubených objektů lze také uvažovat o tom, že kúlové nebo sloupové jámy mohly být relikty výdřevy stěn tvořené vodorovně na sobě ležícími kuláči, půlkuláči nebo prkny, které jsou vloženy mezi kúly a stěny jámy (Vařeka 1991, 589). V některých případech jsou po obvodu chat nalézány žlaby, které jsou často spojovány s drážkovou nebo srubovou konstrukcí. Takový žlab byl zachycen například v objektu 205 v Mlékojedech, kde se zároveň vyskytl reliktní pec (Motyková 1975c). Ze stejné lokality je například ještě objekt 141 a 172 (Motyková 1976a).

Střecha patří k nejdůležitějším částem domu, ale archeologické doklady podoby zastřešení jsou mizivé (Bláhová-Sklenářová 2012, 60). Na základě půdorysů bývají chaty rekonstruovány se sedlovou střechou bez valby, tedy se svislým štítem. Střecha byla podpírána kúly (Peškař 1961, 421, Frolec – Vařeka 2007, 245).

4.1.1.7 Zastoupené typy polozemnic

Polozemnice se odlišují počtem a rozmístěním nosných kúlů. Na základě toho existují různé typy těchto staveb. Problematikou typologie těchto objektů se zabýval Droberjar (Droberjar 1997,9-28; viz příloha obr. 2) pro území Moravy, Leube, který svou typologii vypracoval pro severní a střední Evropu (Leube 1992, 130-146; viz příloha obr. 3) a dále můžeme zmínit Kolníka, který se věnoval kváderským stavbám na Slovensku. Pro tuto oblast vyčlenil 5 typů (Kolník 1998, 144-159). Jejich poznatky lze využít i pro území Čech (Salač (ed.), 41-42). Při zpracovávání vybraného vzorku lokalit jsem hlavně vycházela z Droberjarovy typologie, ale v některých případech jsem sáhla i po Leubeho typologii a to hlavně, když jsem u prvně zmiňované nenašla odpovídající ekvivalent. Součástí této kapitoly nebude výčet veškerých typů, v tomto případě výše odkazuji na příslušnou literaturu. Zde se budu hlavně zabývat chatami, se kterými jsem se setkala při hodnocení databáze.

4.1.1.7.1 Polozemnice typu Droberjar A1

Na počátku doby římské (Ř A) jsou typické obdélníkovité chaty, které mají kúly ve středu kratších stěn. Jejich počátky jsou kladeny do doby laténské (Salač (ed.) 2008, 41-42). Na základě toho se předpokládá, že existovaly určité vztahy mezi laténskými a římskými chatami (Droberjar 1997, 20). Z Kadaně-Jezerky pochází dva objekty tohoto typu, objekt číslo 14 a 18. Oba mají obdélný půdorys a objekt číslo 14 zároveň obsahuje obvodový žlab, který by mohl naznačovat srubovou konstrukci (Kruta 1972, 321-324). Ve Starém Vestci objekt číslo 23 také patří do této kategorie. V tomto případě je zajímavé zdvojení nosných kúlů, pravděpodobně se mohlo jednat o podepření (Motyková-Šneidrová 1958, 168-171). Typ Droberjar A1 se také vyskytl ve Slepoticích, objekt číslo 186 (Jílek 2013, 35), v Sedlci objekt číslo 10/80 (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 346-347), v Jenišově Újezdě II objekt číslo 1/80

(Koutecký 1997, 625) a v Březně u Chomutova objekt číslo 11 (Beneš 2010, 81).

4.1.1.7.2 Polozemnice typu Leube A1

Pro tento typ chat je typická jedna kúlová jamka ve středu jedné z kratších stran. Byly spíše charakteristické pro pozdní dobu římskou (Leube 1992, 141-143). S tímto druhem jsem se setkala ve dvou případech a v obou náleží do počátku doby římské. Objekt 1/82 ve Zlivi odpovídá tomuto typu a pravděpodobně konstrukčně vychází z laténských polozemnic (Zavřel 1985, 19-42). Druhou chatou je objekt 141 v Mlékojedech (Motyková 1975d).

4.1.1.7.3 Polozemnice typu Droberjar A3

Typ Droberjar A3 jsem zaznamenala pouze jednou a to ve Slepoticích, objekt 346a/2001. Na severovýchodní straně se nacházel výklenek, který lze interpretovat jako vstup (Jílek 2013, 35). Pro tento typ je typický vchodový výklenek a po jedné kúlové jamce v kratších stranách (Droberjar 1997, 20).

4.1.1.7.4 Polozemnice typu Droberjar B1

V době římské a v podstatě až do doby stěhování národů jsou v Čechách dominujícím typem obdélníkové polozemnice s šesti kúly (dva kúly v delších stěnách a v kratších po jednom). Tento typ Droberjar označuje jako typ B1 (Droberjar 1997, 22). Z grafu číslo 2 je jasné, že tento fakt mé pozorování potvrzuje. S tímto typem jsem se setkala v 17 případech. V této části se zmíním pouze o některých zajímavých polozemnicích. Mezi takové objekty patří 3/80 ze Sedlce, kde byla pod podlahou zachována kotlovitá jáma. Chata měla klasický obdélníkový půdorys o rozměrech 320x280 cm (Břicháček – Braun- Košnar 1991, 346). Například objekt 105 z Mlékojed byl doplněn ještě o středový kúl

(Motyková 1974). Další chaty tohoto typu jsou přehledně zobrazeny v tabulce číslo 1.

4.1.1.7.5 Polozemnice typu Droberjar B2

Tento typ se od polozemnic B1 liší pouze přítomností vstupního výklenku. V Čechách se s tímto jevem příliš neseťkáváme, bývá spojován s kvádkovou architekturou, která je typická pro oblast jižní Moravy, severního Dolního Rakouska a jihozápadního Slovenska (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 274; Droberjar 1997, 22). V Hradišti u Stradonic byla zkoumána chata XI, kde se podařilo zachytit vchodový lalok, ale je také možné, že mohla mít více jak 6 kúlových jamek (Motyková-Šneidrová 1962, 144-146). Další tři chaty typu B2 byly objeveny v Sedlci, viz tabulka číslo 2 (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 436-446).

4.1.1.7.6 Polozemnice typu Droberjar C1

Mezi oblíbený typ patří polozemnice C1, který je geograficky i časově velice rozšířený. Tato polozemnice má kúlové jamky ve všech rozích (Jančo 2002a, 197). Při studiu jsem zachytila 5 chat s tímto rozmístěním. K tomuto typu se řadí objekt 2/88 ze Zbudova, který měl nepravidelný půdorys a relativně malé rozměry 290x250 (Zavřel 2001, 208). Další dva objekty pochází ze Zlivi, oba mají shodně obdélníkový půdorys. Jedná se o chaty s označením IV/85 a V/86 (Zavřel 1988, 81-83; Jančo 2002a, 196). Ostatní objekty jsou zaznamenány v tabulce 3.

4.1.1.7.7 Polozemnice typu Leube C1-D

Polozemnice 346/2001 ze Slepotic s nepravidelným obdélníkovým půdorysem má nejbližší ke kategorii Leube C1, ale spíše lze uvažovat o tom, že se jedná o chatu, která se dá zařadit mezi typ Leube C1-D (Jílek 2013, 34-35).

4.1.1.7.8 Polozemnice typu Droberjar C2

Pro tyto chaty je typické rozmístění 4 kúlů v rozích, doplněné o další 2 kúly ve středu kratších stran (Jančo 2002b, 367). Typ C2 se mohl pozvolna vyvinout na širším území barbarika z typu B1 (Jančo 2002b, 379). Typ C2 se objevil již v časně době římské, ale charakteristický je pro období pozdní doby římské, popřípadě v době stěhování národů (Droberjar 2008b, 102). Naprostá převaha polozemnic typu Droberjar C2 je v Mlékojedech, odkud pochází 7 staveb (Motyková 1975b, 1976b, 1993). Zajímavá je chata č. 8 z Ořechu, kde se v rohu nacházela kotlovitá jáma a půdorys celého objektu je oválný (Motyková- Pleiner 1987, 378). Typ Droberjar C2 je zaznamenán v tabulce číslo 4.

4.1.1.7.9 Polozemnice typu Leube C2-D2

Jedná se o polozemnice, které se blíží chatám C2 nebo D2. Převážná většina se vykazuje 7 kúlovými jámami, kdy sedmá se vyskytuje ve středu delší strany (Jančo 2002b, 380). S určitou přesností je nelze zařadit do konkrétního typu. Zemnice 73 z Jenišova Újezdu měla 3 kúly v kratších stranách a jeden v delší, menší kúlové jamky se koncentrovaly ve středu stavby. Měla obdélníkový půdorys o rozměrech 300x420 cm (Ernée 1995, 171-178). Celkem jsem zaznamenala 4 objekty s touto nejasnou konstrukcí, pro lepší přehlednost jsem je zanesla do tabulky číslo 5.

4.1.1.7.10 Polozemnice typu Droberjar D

Zajímavý je typ D, který nemá žádné stopy po kúlech. Objevila se řada interpretací, ale většina zastává názor, že se nám z různých důvodů tyto stavby nedochovaly nebo nebyly rozpoznatelné. Naopak Kolník zastává názor, že typ D představuje hospodářské objekty, anebo provizorně řešené bydlení (Droberjar 1997, 20-22). Stejným směrem jako Kolník uvažuje také Leube, ale na druhou stranu poukazuje na přítomnost stop po ohništích v mnoha polozemnicích (Leube 2009, 152-153).

S chatami popisovaného typu jsem se setkala v relativně hojném počtu. V Praze-Běchovicích jsou reprezentovány 6 objekty, viz tabulka číslo 6 (Venclová 1975, 400-421). V objektu 174 v Mlékojedech je kromě konstrukce zajímavý náznak schůdku (Motyková 1975c, 1). V rámci tohoto druhu se vyskytují jak polozemnice větších rozměrů, jako polozemnice I/84 ze Sedlce s plochou 19,8 m² (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 439), u kterých můžeme uvažovat o obytné funkci. Ale naopak se objevují také velice malé stavby, příkladem je polozemnice číslo 36 ze Starého Vestce s plochou 4,3 m² (Motyková-Šneidrová 1958, 172). Je možné, že mohly plnit různé funkce.

4.1.1.7.11 Polozemnice typu Leube D2

Zemnice typu Leube D2 se začaly vyskytovat již ve starší době římské, ale jejich užívání probíhalo i během 4. století (Leube 1992, 141-142). Jedná se o typ chat, který je u nás zastoupen řídce, dokazuje ho pouze jediná polozemnice, na kterou jsem narazila. Pochází z Mlékojed, nese označení objekt 203 a měla obdélný půdorys s rozměry 440x230 cm (Motyková 1976a).

4.1.1.7.12 Polozemnice typu E

Objevují se také chaty, které mají neurčité uspořádání kúlů, a ty označujeme za typ E (Droberjar 1997, 20-22). Opět se jedná o málo početnou skupinu. Tomuto typu odpovídá objekt číslo 23/2002 s obdélným půdorysem a s rozměry 380x220 cm (Beková 2006, 361). Druhý objekt pochází z Přerubenic (5/93). Ten měl jako jeden z mála čtvercový půdorys s proporcemi 340x300 cm (Zeman – Venclová – Bubeník 1998, 101).

4.1.1.7.13 Problematické určení polozemnic

Chaty, jejichž konstrukce byla obtížně rozpoznatelná nebo zcela nerozpoznatelná, jsou v databázi označeny jako neurčitelné. Důvody

nerozpoznatelnosti byly například jejich nedochování, neprozkoumání celého objektu nebo nejasné rozpoznání konstrukce. To vše mohlo být zapříčiněno různými faktory, ať už se jednalo o špatné počasí nebo rychlost výzkumu, nekvalitní zpracování, zničení objektů před započítím výzkumu atd. Všech 11 objektů je registrováno v tabulce číslo 7.

4.1.2 Kulturní sféra

Technická část je velmi důležitou součástí domu, ale v některých případech nemusely být všechny konstrukční prvky využity, protože byly kulturně nepřijatelné. Mezi faktory, které nejsou archeologicky postihnutečné a zároveň se mohly podílet na vzhledu stavby, patří například sociální statut či charakter rodiny, náboženství, způsob obživy a zemědělství, majetnost a podobně (Sklenářová 2003, 23). Také do této kategorie může patřit idea symbolické ochrany lidských obydlí kopáním pod zem (Neustupný 1995).

Zajímavostí jsou pohřby psů v chatách, které bývají spojovány se stavebními obětinami. Neobjevují se pouze v kontextu s chatami, ale myslím si, že je vhodné je zde zmínit. Jsou odkrývány v různých objektech (chaty, dílny, nadzemní stavby, různé jámy atd.) nebo mezi nimi, odlišují se také různou polohou či úplností skeletu, v některých případech jsou doloženy pohřby pouze lebek (Šneidrová 1954, 238). Tento fenomén je spojován jen s germánským obyvatelstvem a v předchozím laténském ani navazujícím období stěhování národů není doložený. Odlišují se dva druhy pohřbů, buď pohřby po přirozeném úmrtí, nebo pohřby záměrně zabitých psů. Jejich rozlišení je náročný a většinou nesplnitelný úkol. Nejčastěji se setkáváme se psy pečlivě uloženými do vyhloubené jámy v obytných, hospodářských či výrobních objektech nebo v jejich blízkosti. V těchto případech se hovoří o psu jako ochránci domácího krbu. Zda se tedy jedná o stavební oběť nebo o ochránce domácího krbu se dnes pravděpodobně nedozvíme, ale v obou případech se můžeme přiklonit k názoru, že se jedná o jakousi magickou ochranu před zlem a duchy. Jsou známy případy uložení psího hrobu až po zániku

stavby, kdy se nejspíše jedná o nějaké rituální uzavírání dané stavby (Beneš – Nývltová-Fišáková 2008, 531-532). V objektu 13/67 z lokality Dobroměřice - Stará Pískovna (okr. Louny) byly nalezeny kostry dospělého člověka a dítěte se zbytky skeletu dospělého psa (Koutecký 2006, 30).

Do kulturní sféry se mimo jiné také řadí lidské pohřby na sídlištích. Jedná se o zvyk, který není nikterak výjimečný. Setkáváme se s ním od neolitu v podstatě až do raného středověku, není ani záležitostí určitých regionů, na tento jev narážíme de facto plošně. Obdobně jako u pohřbů psů se objevují celé kostry, ale také jen části, kdy převažují hlavně nálezy lebek. Problematikou sídlištních pohřbů se zabýval Jan Rulf (viz Rulf 1996, 115-124). Na sídlištích doby římské převažuje ukládání lidských těl do různorodých jam, mnohdy se vyskytují též v chatách. Na základě antropologických analýz se ukázalo, že převažují pohřby dětí a kojenců. Nicméně je možné, že se výsledky změnil a to vzhledem k současné špatné pramenné základně a publikování (Reszcyńska 2008, 234-235). Kritériem pro to, zda se jednalo o rituální pohřeb, je přítomnost mlodarů. Musíme také počítat s nerituálními pohřby a to v těch případech, kdy kostry spočívaly v neanatomické poloze či v neúplném stavu a byly poškozeny (Droberjar 2010, 161).

V oválné jámě I s rozměry 140x90 cm v Hradišti u Stradonic byly nalezeny zbytky kostry kojence (Motyková-Šneidrová 1962, 141-142). Pro dobu římskou jsou také známy 3 objekty z Mlékojed se skelety nedospělých jedinců (Peške 1994, 306).

4.2 Zásobní jámy

Jinak jsou také označovány jako sila či obilnice. Jejich podrobným zpracováním v době římské se zatím nikdo nezabýval (Salač (ed.) 2008, 49-50). Zpravidla mívají okrouhlý nebo oválný půdorys, ale existují také nepravidelné zásobní jámy a objevují se v celém pravěku. Dalším důležitým atributem při posuzování těchto objektů je jejich profil. Ten je

do velké míry dán druhem podloží. Jílovité podloží zachovává původní kuželovitý tvar, kdežto u štěrkopískového či pískového podloží se ve většině případů horní stěny zborší a vznikne válcovitý či kotlovitý tvar, konkrétně u těchto tvarů se jedná o tzv. sklípky pro uchování zásob. Vedle jednoduchých jam se také vyskytují dvojjámy, trojjámy či soujámí, jako příklad můžeme uvést sídliště v Trmicích, okres Ústí nad Labem (Koutecký – Cvrková 2011, 903).

Ze zahraničních autorů se problematikou zásobních jam zabýval D. Rosenstock v díle *Die Siedlungstellen aus Geismar und die Besiedlung im oberen Leinetal seit der jüngeren Vorrömischen Eisenzeit* (Jílek 2013, 39, 259). T. Koník a J. Beljak píší, že sloužily k uskladňování různých plodin a potravin a po zániku jejich funkce se většinou staly odpadními jámami. Předpokládá se, že měly nějaké lehké zastřešení. V některých případech se v nich také nalézají lidské ostatky. Mezi profily, které se objevují, patří trapézovitý, kotlovitý, lavorovitý (též jsem se setkala s označením U profil, viz Prostředník – Droberjar 2004, 52-60), se svislými stěnami, se zužujícími se stěnami a rovným dnem, nepravidelné jámy (Beljak – Kolník 2008, 141, obr. 9, 10). Kotlovité jámy patří k nejstaršímu a nejprostšímu typu, který měl silnou tradici (Pleinerová 2007, 111).

Bohužel se zaznamenáním profilu jsem se při zpracování databáze nesešla ve všech případech. Celkově jsem příliš často na samotnou interpretaci funkce nenarazila, a proto tato kategorie obsahuje pouze 13 zásobních jam. Nejčastěji dominujícím profilem byl tvar U a to ve čtyřech případech z Trutnova B, jedná se o objekt číslo 428/00, 507/00, 512/00, 515/00 (Prostředník – Droberjar 2004, 52-60). Další 3 objekty ze Slepotic 110/1998, 121/1998, 125/1998 měly zužující se stěny a rovné dno (Jílek 2013, 39). V Jenišově Újezdě II zásobní jáma 3/80 měla hruškovitý tvar (Koutecký 1997, 625) a v Praze-Běchovicích byl objekt 31/68 kotlovitého tvaru (Venclová 1975, 403). Další 4 zásobní jámy, v Březně u Chomutova číslo 32 (Beneš 2010, 82), v Praze-

Holubětíně 791/plocha A1 (Hušták – Jiřík 2008, 316), v Novém Bydžově-Chudenicích 30/64 (Rybová 1964, 27-28) a v Tuchlovicích 1/1953 (Pleiner 1959, 162), neměly blíže určený profil.

Co se týče půdorysu, v 5 případech dominoval kruhový, následně u 3 objektů se vyskytl elipsovité a pouze u jedné zásobní jámy byl oválný půdorys. Celkově jsem zaregistrovala spíše okrouhlý půdorys. Opět jsem několikrát narazila na jeho nezaznamenání, pouze zmínku, že převažovaly kruhové a oválné půdorysy, a to u lokality ve Slepoticích (Jílek 2013). Jednotlivé zastoupení půdorysů je zobrazeno v grafu číslo 3.

Hloubka se pohybovala od 9 do 185 cm, délka činila 75-242 cm a šířka 66-225 cm. U kruhových objektů průměr kolísal mezi 77-258 cm.

Inventář zásobních jam bývá různě bohatý (Zeman 2001, 100). Také se objevují zásobní jámy v podlahách polozemnic. Příkladem může být objekt Nr. 8 z lokality Ořech, kde se v rohu vyskytla kotlovitá jáma (Motyková – Pleiner 1987, 378). Zásobní jámy hrály jistě v tehdejší době velice důležitou roli a na skladování potravin byla závislá zcela jistě celá komunita. Ale ne vždy se dá přesně určit, co se v nich skladovalo (Pleinerová 2007, 111).

4.3 Studny

Na konci minulého století patřily studny v otevřené krajině k velmi sporadickým nálezům (Sedláček (eds.) 2008, 322). Studna je jáma hlubšího charakteru, která má okrouhlý nebo čtvercový tvar. Její hloubka dosahuje pod úroveň spodní vody. Z území Čech je známe například z Mlékojed či Soběsuk. Pro archeology jsou studny zajímavým zdrojem artefaktů, protože se v jejich vlhkém prostředí zachovávají organické látky, které ovšem s funkcí studny nemají nic společného, protože funkční studna byla pravidelně čištěna a udržována (Droberjar 2002, 318; Vencel 2001, 606-607). Naopak cisterny byly vytesány do skály a sloužily k zachycení dešťové vody (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 336).

Setkáváme se s různými konstrukčními prvky. Objevuje se konstrukce vypletená, bedněná, srubová nebo také kadlubová (Sedláček (eds.) 2008, 323).

Pro nález studny z Dražkovic je charakteristická srubová konstrukce v nároží spojená roubením. Tento relikv je také velice pozoruhodný z hlediska mezioborové spolupráce. Studna byla podrobena archeobotanické analýze a také datování pomocí dendrochronologie a radiokarbonu. Základní problém nastal právě při datování. Objevil se předpokládaný rozpor mezi datováním pomocí přírodních metod a datováním výplně. Vysvětlením je, že studna byla jistě několikrát čištěna, proto zániková výplň může být mnohonásobně mladší než stáří vybudování srubové konstrukce (Sedláček (eds.) 2008, 322-326).

Pozůstatky studny byly také nalezeny v Ratenicích. Zde byla odkryta do hloubky 350 cm, ale dna vzhledem k podmínkám nebylo dosaženo. Studna měla téměř čtvercový půdorys a směrem ke dnu se zužovala. Byla za dob užívání pravděpodobně ohrazena, což naznačují kúlové jamky kolem ní. Studna byla používána jak ve starší době římské, tak nejspíše i v mladším období (Sedláčková 1976, 185).

4.4 Exploatační objekty

Exploatační jámy původně sloužily jako zdroj hlíny při výstavbě obytných, řemeslných či hospodářských budov nebo také pro výrobu keramiky. Většinou se prezentují jako velké jámy s nepravidelnými tvary (Beljak – Kolník 2008, 140). Jejich interpretace je značně obtížná. Při vypracování bakalářské práce se tato interpretace objevila pouze v 5 případech a to převážně nebyla zcela bezpochybná. Tyto objekty byly zachyceny na lokalitách v Mlékojedech objekt 93, v Turnově A 289/95 (Prostředník – Droberjar 2004, 36), v Hodyni u Kralovic objekt 1 (Motyková-Šneidrová 1966, 299-301), v Tuchlovicích I 1/1954 (Pleiner 1959, 186) a v Praze – Holubětíně (Hušťák – Jiřík 2008, 322).

4.5 Ostatní jámy

Nedílnou součástí sídlišť jsou další většinou blíže neurčené jámy různých tvarů a rozměrů. Často je shledáváme pod různým označením, jako jsou jámy neznámé funkce nebo také jako objekty hospodářského či výrobního charakteru (Salač (ed.) 2008, 50). Jedná se o velmi širokou skupinu archeologických objektů, které se objevují napříč různými obdobími. Při vypracování databáze jsem se často setkala s pouhým popisem základních vlastností jámy a nálezů, které bylo bez bližšího určení, jako je tomu například v Hodyni u Kralovic u jámy číslo 2 (Motyková-Šneidrová 1966, 301-303). Mohla bych na tomto místě udělat výčet všech těchto objektů, ale to pokládám za nadbytečné, jelikož úplný výčet je obsažen v databázi, která je přiložená na CD. Dalším častým jevem je označení sídlištní jáma, konkrétně v případě objektu číslo 220/95, 258/95, 288/95, 402/00 v Turnově A a B (Droberjar - Prostředník 2004, 31-106). Dalším souborem náležejícím do této kategorie jsou sídlištní objekty bez bližšího určení. S tím jsem se setkala u sídliště ve Slepoticích u objektů 10/1997, 119/1998, 126/1998, 171/1998, 260/2000, 279/2001, 298/2001, 301/2003, 312/2003, 325/2003 (Jílek 2013, 39). Pozoruhodná je například jáma 5925/plocha Q z Prahy-Holubětína (Hušták – Jiřík 2008, 317), která byla vyložena na sucho kladenými kameny. V Tuchlovicích v objektu číslo 4/1953 naopak byla jáma umístěna uprostřed chaty a pravděpodobně obsahovala ohniště (Pleiner 1959, 162). V Berouně-Závodí bylo naopak ohniště umístěno v téměř kruhové jámě číslo 67/78 (Břicháček – Košnar 1998, 62).

5 NADZEMNÍ STAVBY

Na tomto místě se zmíním o základních rysech nadzemních staveb, jelikož pokládám za velmi důležité, jejich existenci neopomíjet. Případné objasnění jejich vztahu k polozemnicím a další výzkumy by mohly přispět k řešení otázky funkce těchto prozatím dominujících staveb. Kúlové stavby se rozpoznávají velice obtížně, interpretují se na základě změní kúlových jamek ve svrchních částech terénu (Zeman 2001, 93). Doklady jejich výskytu jsou například na lokalitách v Tuchlovicích I (Pleiner 1959, 158-196), nebo v Zálužanech (Rybová 1961, 397-404).

Podlaha nadzemních staveb se nezahluhovala pod povrch terénu a zpravidla se nám dochovávají pouze kúlové jamky (Salač (ed.) 2008, 48). Horní partie s ohněm a případné pozůstatky po vnitřním zařízení jsou zničeny (Motyková 1981, 514). Doklady o konstrukci mohou představovat velké kusy mazanice s otisky kulatin, které naznačují, že jejich stěny byly pletené a omazané hlínou. Drobné kúlové jamky mohou naopak dokládat opravy či zesilování konstrukce (Pernička 1981, 77). Nadzemní stavby se v Čechách nevyskytují v hojném množství, což dokazuje mnou vypracovaná databáze, viz graf č. 4 (na toto téma například Motyková 1981, 514-515) Otázkou je, do jaké míry to odráží skutečný stav v době římské, což je dáno zánikovými a postdepozičními transformacemi (Neustupný 2007, 51-54). Další problém, na který narážíme, je kvalita výzkumu. Při špatném zkoumání nebo podmínkách tyto stavby nemusí být vůbec detekovány. Nesmíme opomenout ani skrývku buldozerem, která se často dělá na úroveň podloží. Tím může dojít k nenávratné ztrátě informací. Polykulturní a vícefázová sídliště také představují obtížnou identifikaci nadzemních budov. Až budoucí výzkumy nám umožní se dozvědět, jak moc jsme se mýlili (na toto téma např. Kolník 1998, 152-153; Salač (ed.) 2008, 48-49). Faktorů ovlivňujících míru zachování je mnoho, mohu jmenovat antropogenní vlivy - zemědělství, zemní práce, i přírodní vlivy - eroze, zvířata (Kruťová 2002, 112-113).

Nadzemní stavby jsou na našem území zpravidla interpretovány jako sýpky nebo hospodářské objekty, nikoliv jako stavby sloužící k bydlení. V Čechách byly rozšířeny po celou dobu římskou (Droberjar 2008a, 15). Opačná situace je v zahraničí, kde se halové nadzemní stavby vyskytují ve větším množství. Vyskytují se na území Německa, Dánska, Polska a Slovenska. Může se jednat o jednolodní, dvoulodní, trojlodní a čtyřlodní budovy (Kašpárek 2008, 182). Pod jednu střechu se tak mohlo skloubit více funkcí. Sloužily nejen k bydlení, ale často také k ustájení dobytka a provádění výrobní činnosti (Salač (ed.) 2008, 48).

V následujících několika řádcích se budu věnovat obecným informacím o nadzemních stavbách. Celkově jsem narazila na 23 nadzemních staveb. Jejich délka se pohybovala mezi 490-2100 cm a šířka mezi 250-800 cm, ve srovnání s polozemnicemi se ukazuje, že jejich plocha je značně větší. Jak se dá očekávat, naprosto dominujícím půdorysem je tvar obdélníku. V případě jednoho objektu na sídlišti v Sedlci I/85 se objevilo nesymetrické uspořádání kúlů (Břicháček – Braun - Košnar 1991, 440). V Zálužanech u objektu číslo 39 jsem zaznamenala neurčitelný půdorys a to z toho důvodu, že se nepodařilo zjistit kompletní rozměr. Dá se ale předpokládat obdélný půdorys (Rybová 1961, 398). U ostatních 21 nadzemních chat byl půdorys ve tvaru obdélníku.

Největší počet nadzemních staveb pochází z časné doby římské a to díky sídlišti v Zálužanech u Písku, kde jich bylo odkryto 11. Jednotlivé objekty se nepřekrývaly a autorka zde rozpoznala minimálně čtyři fáze. O vnitřní konstrukci se toho nepodařilo zjistit mnoho, snad jen, že váha střechy spočívala na hřebenovém trámu (Rybová 1961, 397-404). Z časné doby římské také pochází 3 chaty z Nového Bydžova – Chudonice (Rybová 1964, 28-29, 51, 53). Z časné – starší doby římské mám zaevidovány dvě kúlové stavby z Mlékojed (Motyková 1975b). V Berouně - Závodí se ve starší - mladší době římské nacházela jedna nadzemní stavba s označením 3/78 (Břicháček – Košnar 1998, 62).

Objekt 1/85 ze Sedlce se časově zařazuje do mladší doby římské (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 440). Další lokalitou s velkým zastoupením kúlových staveb jsou Tuchlovice I. Patří sem 5 objektů spadajících do pozdní doby římské. Rekonstrukce je opět obtížná, ale nepochybně měly sedlovou střechu. U kúlu chaty číslo 2/1954 byl nalezen pohřeb psa ve stočené poloze (Pleiner 1959, 159-162, 184-186).

6 POLOZEMNICE: ANALÝZA

Celkově jsem pro dobu římskou zaznamenala 88 polozemnic z 25 lokalit. V celé době římské dle mého pozorování dominuje typ Droberjar B1 a to konkrétním počtem 21. Velké zastoupení mají polozemnice, u kterých nebylo možné přesně určit konstrukční typ. Této kategorii odpovídalo celkem 15 objektů. Dalšími více využívanými druhy jsou C2 a D podle Droberjara, kdy každý z nich čítá 12 objektů. Typ A1 jsem zachytila v 8 případech. A dále následují již méně se vyskytující typy. K typu C1 náleží 5 objektů a k typu C2-D2 4 chaty, typ E je zastoupen 2 polozemnicemi, stejně jako A1 podle Leubeho. A po jednom jsou typy A3, C1-D podle Leubeho a D2 podle Leubeho (Droberjar 1997, 19-22; Leube 1992, 130-146). Vše je přehledně zobrazeno v grafu číslo č. 2.

6.1 Porovnání typologie v závislosti na chronologii

Časná doba římská je v Čechách představována 19 chatami. Pro toto období počtem 7 dominuje typ D. U tohoto typu lze uvažovat o obytné funkci pouze u rozměrnějších objektů (Jančo 2004, 477). Typ A1 je představen 4 polozemnicemi. Tento typ polozemnice se vyskytuje hlavně v době laténské a je pro toto období dominantní (Waldhauser 1993, 348). Neurčitelné chaty jsem zaznamenala ve 3 případech. Typy A3, B1, C1-D, C2-D2, E byly odkryty vždy po jednom zástupci (graf č. 5).

Do období časně - starší doby římské spadá 26 polozemnic. Z grafu číslo 6 je patrné, že dominantním typem polozemnice pro toto období je typ C2 v celkovém počtu 8. Největší výskyt tohoto druhu z celé doby římské spadá právě do období časně – starší. Jejich masový výskyt je typický až pro dobu stěhování národů (Jančo 2002b, 397). Za nimi hned s 6 polozemnicemi následuje typ B1. Chaty, u nichž nebylo možno přesně stanovit určitou kategorii, představují velkou část tohoto období, v konkrétních číslech se jedná o 6 staveb. Ve dvou případech se objevily polozemnice podle Leubeho typ C2-D2. Minimální zastoupení po 1

objektu u každého má C1 a D oba podle Droberjarovi typologie, D2 podle Leubeho.

Sedmnáct polozemnic se vztahovalo ke starší době římské. V tomto období vévodí typ B1, a jak už to tak bývá, velké zastoupení mají také neurčitelné polozemnice. Ale ukázalo se, že se výrazně často vyskytuje také typ D. Další typy chat jsou zobrazeny v grafu číslo 7.

V mladší době římské bylo 13 chat. Je zde jednoznačná převaha typu B1. Ten je považován za velice oblíbený přes celou dobu římskou a je rozšířený téměř po celém barbariku (Jančo 2004, 471). Vše je zobrazeno v tabulce číslo 8.

Pozdní doba římská je reprezentována 7 polozemnicemi. Zde je zastoupení relativně vyrovnané, kdy po dvou jedincích má B1 a C2 a dále figurují stavení neurčitelná (graf č. 9).

V případě přechodného stupně se vyskytlo pouze 5 polozemnic. Zde se objevuje pouze typ C1 výčetem 3 chat, C2 čítající pouze 1 chatu a 1 blíže neurčitelná chata (graf č. 10).

Z výše uvedeného vyplývá, že po celou dobu římskou vynikala B1 s různými výkyvy, kdy bylo dominující zastoupení jiného typu, jako je tomu u chat typu D v časně době římské. Tento typ představuje také výrazný faktor v době římské, ale v pozdní době římské a v přechodném stupni se nevyskytl. Z grafu číslo 11 též vyplývá, že pro časnou - starší dobu římskou byla velice oblíbená chata typu C2. Ta se objevuje i v jiných obdobích, kde ale není její zastoupení tak dominantní. Za zmínku stojí i typ A1 podle Droberjara, který je zastoupen ve více obdobích, ale nejvíc oblíbený byl právě v časném období doby římské. Typ C1 představuje méně oblíbený typ, který se sice vyskytoval v různých časových úsecích, ale jeho zastoupení není tak markantní. Je tedy jasné, že každý typ se vyskytoval v různém období doby římské a není rámcově vymezen časem. Objevují se typy více či méně dominantní pro určité

období a výkyvy ve výskytu typů. Z toho lze odvodit, že pro dobu římskou nebyl žádný konkrétní nález specifický. A zároveň lze říci, že architektura polozemnic periodizačně přesahuje celé generace (Pavlů 1998, 782). Tyto výsledky mohou být do jisté míry zkresleny, jelikož nebyly zahrnuty všechny polozemnice, které byly podrobeny archeologickému výzkumu, už jen z důvodu jejich nepublikování. Dalším důležitým faktorem je také nemožnost určit některé polozemnice, které jsou výrazným prvkem téměř v každém období. Zdá se, že Germáni na území Čech nebudovali polozemnice typu Droberjar A2, C3, C4, ale je možné, že tyto chaty se v budoucnu objeví i na našem území (Droberjar 1997, 19-22; Leube 1992, 130-146). Zároveň je nutné počítat s tím, že jednotlivé typy polozemnic se mohly v průběhu jak doby římské, tak i celého pravěku opakovat. Mohlo se tak stávat bez nějakého kulturního a etnického vztahu (Jančo 2004, 470).

6.2 Porovnání zastoupení druhů na jednotlivých sídlištích

V této kapitole se budu snažit porovnat zastoupení jednotlivých druhů polozemnic na jednotlivých sídlištích. Zaměřím se na otázky, jako jsou: Preference určitého druhu polozemnic nebo zda se na jednom sídlišti vyskytlo více druhů a nebyl upřednostňován jeden typ. Předmětem pozorování se nestala všechna sídliště, která jsou v databázi, protože na některých byl objeven minimální počet polozemnic, což je pro srovnání nevhodné. Příkladem je sídliště v Berouně – Havlíčkově ulici. Zde byla nalezena pouze jedna chata s typickým šestiúhelníkovým rozmístěním kúlů, která by se dala případně považovat za obytnou stavbu (Jančo 2004, 463-494).

V Berouně – Závodí se vyskytly 2 chaty. Každá měla jiné rozmístění kúlů, konkrétně typ A1 a B1. V tomto případě je jasné, že nebyl preferován pouze jeden druh. Ale vzhledem k malému počtu polozemnic nelze určit, zda by mohl převažovat jeden nebo více typů (Břicháček – Košnar 1998, 61-93).

Co se týče Hradiště u Stradonic, jeví se jako dominující typ D, a to počtem dvou kusů, dále jsou zde po jednom typ B1 a B2. Zdá se tedy, že pro toto sídliště je populárnější typ D, ale jak sama autorka výzkumu píše, velká část byla nenávratně zničena a sídliště mohlo být prozkoumáno pouze v nepatrném měřítku, proto ani zde nemůžeme jednoznačně odpovědět na naši otázku (Motyková-Šneidrová 1962, 152, 137-154).

Z Jenišova Újezdu pochází 4 chaty. Nevýraznou převahu mají 2 chaty typu C2, jednu chatu představuje typ B1 a další představuje typ C2-D2 podle Leubeho (Erneé 1995, 171 – 178).

Na sídlišti v Kadani-Jezerce byly dvě chaty typu A1 a jedna typu C2. Zde se jeví jako převažující typ A1, ale je zde problém s datováním, kdy prvně zmiňovaný typ pochází z časně a druhý ze starší doby římské, nejedná se tedy o chaty jedné generace a srovnání může být zkreslující. Ale je pravděpodobné, že pro období časně doby římské dominuje typ A1 (Kruta 1972, 317-327).

V Mlékojedech je vhodnější počet polozemnic, který je pro srovnání jejich oblíbenosti příhodnější. Zde se ukazuje, že relativně vyrovnané je zastoupení chat typu B1 (šest), C2 (sedm). Dvě chaty představují typ C2-D2 a také se zachovaly po jedné polozemnice typu D a D2 podle Leubeho. Na základě těchto údajů je patrné, že pro jejich funkci byla nejlepší konstrukce typu B1 a C2. Zde se přikláním k názoru, že tyto dvě konstrukce patřily k oblíbeným, prokázaly se jako vhodné k dané úloze, a proto se na této lokalitě s nimi setkáváme ve větší míře (Motyková 1974; 1975a-d; 1976a,b; 1978).

Jednoznačná situace nastala v Praze-Běchovicích, kde všech šest polozemnic bylo přiřazeno typu D (Venclová 1975, 400-428). Na základě toho se zdá, že obyvatelé tohoto sídliště měli v oblíbě právě polozemnice bez dokladu kúlových jamek. Ovšem není jisté, zda se pouze konstrukční prvky nedochovaly, nebo nebyly rozpoznány. Obávám se, že šance na

uspokojivou odpověď je v tomto případě nulová. Ale jelikož se jedná o starší výzkum, tak se přikláním k druhé variantě.

Na sídlišti v Sedlci náleží k oblíbeným typům B1, jenž se vyskytl v šesti případech. Můžeme tedy uvažovat o jeho popularitě vůči ostatním stavbám, kdy typ B2 má též hojné zastoupení v podobě tří polozemnic. Dále se na tomto sídlišti můžeme setkat s jednou polozemnicí typu A1, C1 a D (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 436-446).

Ve Slepoticích je situace poněkud rozmanitější, žádný typ se neopakuje a každý má po jedné stavbě. Sídliště je reprezentováno typy A1, A3, B1, C1-D, C2-D2, D, E (Jílek 2013, 29-38; Beková 2006, 361-364). Čím si odůvodnit rozličnost zastoupení je otázkou. Je třeba mít na paměti, že každý typ mohl sloužit k jinému účelu a byl tomu uzpůsoben. Také je možné, že si Germáni nelámali hlavy s konstrukcí a záleželo jim pouze na funkčnosti. Každý stavitel mohl preferovat naprosto odlišný typ. Možností je zcela jistě mnoho, ale s určitostí nebudeme moci vybrat správnou zřejmě nikdy.

Starý Vestec představuje pouze tři chaty různých druhů, konkrétně A1, C1, D. V tomto případě je situace stejná jako u Slepotic s tím rozdílem, že ve Starém Vestci byl prováděn pouze malý záchranný výzkum a výsledky mohou být zkráceny (Motyková-Šneidrová 1958, 159).

Na lokalitě Turnov – Maškovy zahrady se jak na ploše A, tak na ploše B, objevil pouze typ B1 (Droberjar – Prostředník 2004, 31-106). Polozemnice typu B1, popřípadě B, byly po celou dobu římskou jedním z nejdůležitějších a převládajícím typem zahloubených staveb (Kolník 1962, 385).

Na sídlišti Zliv dvěma chatami převládá typ C1 a po jedné chatě má typ A1 podle Leubeho a C2 (Zavřel 1985, 19-42; Zavřel 1986; Zavřel

1988, 77-93; Zavřel 1999, 468-516). Z daného zastoupení plyne, že zde přesvědčivě nedominoval žádný typ.

Ukázalo se, že vhodnější pro toto srovnání jsou sídliště s větším množstvím objektů, která více vypovídají o preferenci jednotlivých objektů. Pouze na dvou sídlištích byl stavěn jen jeden typ, na ostatních byl podchycen spíše různorodý vzorek polozemnic, ale zároveň je také na rozsáhleji prozkoumaných sídlištích patrný větší zájem o určitý druh, nebo dva. Z toho by se dalo odvodit, že komplexnější výzkumy by nám mohly podhalit zastoupení jednotlivých druhů zahloubených staveb. Myslím si, že na většině sídlišť jsou výrazně převažující typy a to z důvodu jejich osvědčení pro určitou funkci. Nesmíme zapomínat na rozsah výzkumu, který může zkreslovat dané výsledky.

6.3 Zastoupení nadzemních staveb a polozemnic

Studování vztahu nadzemních staveb a polozemnic je dle mého úsudku důležité pro objasnění jejich funkce, proto je neuvěřitelné, že při některých záchranných výzkumech není kúlovým jamkám věnována patřičná pozornost (Salač (ed.) 2008, 49).

V časně době římské je celkově 33 staveb a z toho představuje úctyhodných 14 nadzemní objekty a 19 chaty. Stále zde převažují polozemnice, ale rozdíl je už mizivý a to hlavně díky lokalitám Zálužany s 11 doloženými nadzemními stavbami a Nový Bydžov – Chudonice, kde můžeme konstatovat přítomnost tří těchto staveb v době římské. Obě sídliště byla zkoumána Rybovou a nebyly zde indikovány žádné polozemnice (Rybová 1961, 397-404; Rybová 1964, 3-142).

V Čechách v časně - starší době římské jsem zaznamenala 29 staveb, z toho pouze dvě představovaly nadzemní stavby a zbylých 27 byly polozemnice. Z tohoto zájmového prostoru pochází sídliště Mlékojedy, které obsáhlo dané dvě kúlové stavby. Vzhledem k množství

polozemnic, které zde bylo přítomno, jde o nepatrný zlomek (Motyková 1975b).

Ve starší době římské je z 18 staveb jen 1 nadzemní stavba a zbylých 17 jsou polozemnice, což by mohlo zřejmě ukazovat na špatný stav poznání. Zbytky římského osídlení z Berouna-Závodí jsou jediným příkladem sídliště s nadzemní stavbou a dále odtud pochází dvě polozemnice (Břicháček – Košnar 1998, 61-93). Analogie ukazují, že pravděpodobně k jedné usedlosti náležela kromě nadzemních staveb 1-3 polozemnice, což by v tomto případě mohlo ukazovat na odkrytí jedné nadzemní usedlosti (Salač (ed.) 2008, 52).

Do období mladší doby římské náleží 14 staveb. Nadzemní stavbu představuje jeden exemplář z lokality Sedlec, odkud zároveň pochází 12 zahloubených chat. Podle výše zmíněných paralel zde mohlo stát 4-6 povrchových staveb (Břicháček – Braun – Košnar 1991, 436-446). Diskutabilní se může jevit nadzemní stavba z dvorce v Turnově – Maškových zahradách, kde je na místě sloupové jámy zapojeno i silo. Rozpoznáno zde bylo 7 jamek, které byly doplněny o dalších 5 jamek, pro jejichž existenci nejsou důkazy (Bláhová-Sklenářová 2012, 157-158; Droberjar – Prostředník 2004, 74-75).

Pozdní doba římská je reprezentována 12 stavbami. Z toho 5 staveb z Tuchlovic I bylo rekonstruováno jako nadzemní (Pleiner 1959, 158-196). Zbylých 7 staveb spadajících do tohoto období bylo prezentováno jako zahloubené chaty.

V přechodném stupni doby římské a stěhování národů jsem přítomnost nadzemních staveb neodhalila. Zato polozemnice jsou představovány 5 stavbami.

Z hlediska celé doby římské jednoznačně dominují polozemnice počtem 88 a naopak číslo 23 reprezentuje nadzemní stavby. Z celkového stavu je patrná propast mezi jednotlivými typy těchto objektů.

Zastoupení polozemnic a nadzemních staveb je vyjádřeno pomocí grafu číslo 12. Z něho vyplývá, že stav poznání se začíná zlepšovat a například v časně době římské se ukazuje, že nadzemní stavby mohly být výrazným prvkem v osídlení. V pozdní době římské také není rozdíl v zastoupení chat a nadzemních staveb markantní. Z toho se dá usuzovat, že hlavní funkce polozemnic byla jiná než obytná, ale zároveň to nevyvrací, že některé chaty nemohly sloužit k obývání. Lze uvažovat o příležitostném bydlení, nebo tato stavení mohly obývat osoby hierarchicky níže postavené (Pleinerová 2007, 108). Za sporná se dají považovat sídliště, na kterých není zaznamenána žádná kúlová stavba nebo naopak, jako je tomu u Zálužan, nulová existence zahloubených chat (Rybová 1961, 397-404). V ostatních obdobích je konkrétních případů kúlových staveb velice málo. Naději na objasnění otázky funkce na základě porovnání zastoupení chat a nadzemních staveb vidím v dalších komplexních výzkumech, které se na tuto problematiku zaměří.

6.4 Zastoupení jam a obytných staveb

V rámci celé doby římské se nejčastěji vyskytují jámy různého typu a nejasné funkce, často označované také jako sídlištní jámy, což použili ve své práci například Droberjar a Prostředník (Droberjar – Prostředník 2004, 38). Velmi rozšířené jsou i samotné polozemnice, které se svým zastoupením vyrovnávají sídlištním jamám. Na lokalitách v Čechách jsou také doloženy nadzemní stavby, které mají oproti sídlištním jamám a polozemnicím mnohonásobně menší rozšíření. V celkovém měřítku se zdají jako zanedbatelné jámy interpretované jako zásobní jámy a hliníky, což může být dáno interpretačními možnostmi ostatních jam (graf číslo 13).

7 SYNTÉZA A INTERPRETACE

V této kapitole se na základě dostupné literatury pokusím shrnout různé interpretační možnosti funkce polozemnic a zároveň se k této problematice pokusím zaujmout vlastní stanovisko.

Na začátku se zmíním o různých funkcích, které byly spojovány s polozemnicemi, a následně je podrobněji rozeberu. Mezi nejvíce zažité interpretace patří, že se jedná o zahloubené obytné stavby (například Motyková 1981, 518, souhrnně Salač (ed.) 2008, 47-48), ale poslední dobou začíná být toto tvrzení pomalu zpochybňováno, což dokazují novější studie (Tipper 2002). Často jsou také považovány za vedlejší hospodářské objekty a dílny (Motyková 1981, 518). Dále se objevuje interpretace, že samotné zahloubení představovalo pouze jakési sklepení či suterén nějaké větší struktury, jako jsou nadzemní stavby (Vařeka 2002, 273). Bývají považovány také za skladovací prostory (Salač (ed.) 2008, 47). Setkala jsem se také s interpretací zimního obydlí, což by mohla vyvracet nepřítomnost ohniště (Jílek 2013, 34). Objevil se dokonce i názor, že sloužila jako provizoria (Vařeka 2002, 262; Tipper 2002, 160), či byty pro chudé (Tipper 2002, 162). Otázka funkce není zatím stále objasněna a je věcí dalších výzkumů, zda se tato situace změní. Rozbor formálních vlastností dokládá významnou variabilitu mezi jednotlivými polozemnicemi. Velké rozdíly jsou zaznamenány například ve velikosti, existenci vstupního výklenku, absenci nebo prezenci ohniště a rozmístění kůlových jam (Vařeka 2002, 266-267).

7.1 Obytné stavby

Tato interpretace je považována za tradiční. Výskyt polozemnic na sídlištích v Čechách je tak markantní, že je nasnadě myslet si, že se jednalo o obydlí (Motyková 1981, 518).

Jak již bylo napsáno výše, nejčastějším kritériem pro to, zda se jedná o obydlí, je přítomnost ohniště (Motyková 1981, 518).

V zahloubených objektech se na sledovaném vzorku pozůstatky po ohništi vyskytly pouze v osmi případech, což je značně malé číslo. V pěti chatách se našly stopy po blíže nespecifikovaných pecích. Proto je také často poukazováno na to, že vytápět se mohlo i jinými způsoby (Motyková 1981, 518). Ohniště se vyskytlo například v Hodyni u Kralovic v objektu 3 (Motyková-Šneidrová 1966, 304). Myslím, že ohniště je důležitou součástí v obytných stavbách i v dílnách vzhledem k tomu, že se zmrzlýma rukama se pracuje obtížně a ve výrobním procesu je ohniště také důležité (Pleinerová 2007, 108). Jelikož se ale vyskytuje sporadicky, domnívám se, že nám k objasnění funkce příliš nepomůže. Stejně tak mohlo být teplo zajištěno jiným způsobem, jako jsou třeba nádoby s rozpáleným uhlím (Jílek 2013, 31).

Dalším kritériem, které bývá často zmiňováno, je velikost polozemnice. U velmi malých staveb do plochy 5-10 m² se uvažuje spíš o funkci hospodářské či skladu (Anýž – Stachová – Štěpán – Thér – Tichý 2000, 136; Droberjar 1997, 25). Je jasné, že na malém prostoru se toho mnoho dělat nedá, proto si myslím, že to je logický názor.

Je otázkou, do jaké míry se dá prokázat, že polozemnice sloužily či nesloužily k bydlení. Poněvadž dokladů o nadzemních stavbách, které by mohly mít tuto úlohu, zatím není mnoho, nemůžeme tedy dělat konečné závěry. Stav pramenů vytváří dojem, že polozemnice nutně musely plnit i obytnou funkci (Salač (ed.) 2008, 48). Nové výzkumy ale nadzemní stavby dokládají a tato situace může být tedy dána omezeným stavem poznání (Anýž – Stachová – Štěpán – Thér – Tichý 2000, 131).

7.2 Hospodářské objekty a dílny

Na některých sídlištích je doložena železářská výroba, tkalcovství, chov dobytka, pěstování rostlin atd. (Droberjar 2006, 28). Může se jednat o specializovanou nebo podomáckou výrobu (Waldhauser – Krásný 2006, 114).

Nálezy v některých objektech, ale ukazují na hospodářskou či výrobní funkci. V některých případech je to jednoznačné, zejména když se objeví pozůstatky železářských pecí, jako je tomu například v Havlíčkově ulici v Berouně objekt F. Ta po skončení funkce železářské dílny pravděpodobně sloužila jako odpadní jáma (Jančo 2004, 467). V těchto případech se musí vycházet z kontextu daného sídliště již při výzkumu (Snítily 2005, 201).

Výplně jsou důležitou součástí zahloubených objektů, ale velmi často přímo nesouvisí s funkcí objektu. Obsahují často artefakty a ekofakty, které jsou důležité k datování, a proto je vhodné jim při výzkumu věnovat pozornost (Kuna 2012, 33). Pokud se na sídlišti vyskytují polozemnice s nadzemními stavbami, tak se zpravidla usuzuje na hospodářskou nebo řemeslnickou funkci (Salač (ed.) 2008, 47-48).

Již Plinius Starší se zmiňuje, že germánské ženy tkaly v zahloubených stavbách, popsáno v kapitole 3 (Salač (ed.) 2008, 48). Některé nálezy tuto informaci potvrzují, ale otázkou je, do jaké míry sloužily chaty striktně jednomu účelu. V objektu 144/1998 ve Slepoticích se zjistila dokonce skrumáž čtyř tkalcovských závaží, což umožňuje uvažovat nad přítomností čtyř tkalcovských stavů (Jílek 2013, 32). Mezi možné funkce také patří tkalcovské dílny, stáje, pekárny, keramické dílny nebo výroba tkalcovských stavů (Tipper 2002, 160).

Tyto objekty mohly také sloužit jako skladovací prostory. Potraviny zde byly chráněny před zvířaty. Tuto funkci by mohly dokazovat nálezy například obilek na dně výplně objektů (Tipper 2002, 163-164). Za takové objekty jsou zpravidla považovány menší stavby (Motyková-Šneidrová 1960, 168).

Není důvod, proč by všechny tyto činnosti nemohly být provozovány také v nadzemních stavbách (Tipper 2002, 176-177). Objekty, které byly určeny jako dílny, nemusely být výlučně pracovními

prostorami, ale zároveň mohly být také obývány a tedy fungovat jako víceúčelné objekty (Pleinerová 2007, 108).

7.3 Sklepy nadzemních staveb

Byly vzneseny pochybnosti nad klasickou rekonstrukcí polozemnic se zahloubenou podlahou a začíná se přemýšlet nad tím, zda nebyla podlaha na úrovni terénu. Samotné zahloubení by pak mohlo představovat pouze sklep či suterén nedochovaných nadzemních staveb (Tipper 2002, 92). Jejich existence je obecně přijímána výjimečně již v neolitu (Bláhová-Sklenářová 2012, 34). O této teorii také uvažuje Vařeka, ale pro období středověku (Vařeka 2002, 262-266). Tímto způsobem byla například rekonstruována polozemnice ve West Stow (Salač (ed.) 2008, 45).

Tato možnost by mohla být podpořena různými environmentálními metodami, například fosfátovou analýzou, která již byla provedena v Praze-Holubětíně (Hušťák – Majer 2012, 25) a začíná se stále častěji využívat při terénních odkryvech (Ernée 2008, 29). Tato metoda může přispět ke specifikaci jednotlivých částí interiérů (Hušťák – Majer 2012, 25) a také ke způsobu a rychlosti destrukce a zaplňování zahloubených objektů (Ernée 2005, 322). Při lepším pochopení výplní objektů budeme možná schopni i lépe pochopit funkci daných staveb (Tipper 2002, 185).

Nutné je sledovat nosnost vertikálních dřevěných konstrukčních prvků a tím zjistit, zda byla stavba schopná vůbec nést nadzemní patro (Vařeka 2002, 264).

7.4 Provizória, domy pro chudé a zimní obydlí

Výhodou polozemnic je nižší nadzemní konstrukce, která představuje méně náročné stavební práce (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 274) a zároveň lze stavbu provést s nižšími náklady. Dixon na základě odhadů tvrdí, že jedné rodině by trvalo postavit chatu 5 dní,

naopak dlouhý dům by postavila za 12 týdnů (Tipper 2002, 162-162). V některých částech východní Evropy byly polozemnice používány ještě v druhé polovině devatenáctého století. Jako příklad lze uvést nález v Moravských Kopanicích v Bílých Karpatech, kde polozemnice sloužila jako obydlí nejchudším vrstvám obyvatel (Frolec - Vařeka 1983, 265-266).

Je sice pravda, že zahloubené stavby mají dobrou tepelnou izolaci (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 274) a byly by tedy vhodné jako zimní obydlí (Jílek 2013, 34), ale dle mého názoru to vyvrací absence ohniště, jelikož dobrá tepelná izolace v zimním počasí není dostačující. Další možností je, že nadzemní stavby byly budovány pro letní období a pro zimní období byly stavěny naopak polozemnice. Dle mého názoru by budování dvou rozličných staveb na různá období byla zbytečně náročná. Experiment obývání domu kúlové konstrukce sice ukázal, že tepelná izolace není tak značná jako u polozemnic, ale je možné, že existovaly ještě další konstrukční prvky, které by tepelnou izolaci zlepšily (Anýž – Dohnálková – Dohnálková – Končelová – Slezák – Strachová – Štěpán – Thér - Tichý, 2001, 101). Srovnatelné podmínky byly zjištěny při obývání polozemnice, až na již zmíněnou lepší schopnost udržet teplotu po delší dobu (Richter – Tichý 2001, 112).

Myslím si, že tyto interpretace jsou sice zajímavé, ale těžko prokazatelné.

Nemyslím si, že lze jednoznačně určit, k jakému účelu přesně polozemnice sloužily. Na základě nálezů je jasné, že byly využívány k více činnostem jako tkalcovství, hutnictví, hrnčířství, některé určitě také posloužily jako domy. Funkce jednotlivých chat lze určit případ od případu na základě terénní situace, je možné, že některé zahloubené jámy také představovaly část nějaké větší struktury. Na základě shromážděných informací se domnívám, že nelze určit funkci všech polozemnic doby

římské, ale je třeba posuzovat každou zvlášť a zaměřit se na tuto problematiku již při terénním archeologickém výzkumu.

8 ZÁVĚR

Při vypracovávání této bakalářské práce jsem potvrdila jednoznačnou dominanci zahloubených objektů na sídlištích spadajících do doby římské. Na základě databáze byly ověřeny další aspekty.

Jámy rozličných tvarů a funkce jsou při výzkumech nalézány nejčastěji a já to na základě databáze mohu jen dosvědčit. Významné postavení na sídlištích doby římské mají polozemnice. Naopak nadzemní stavby mají poměrně malé rozšíření. Při exkavaci je často objevována změť kúlových jamek, u kterých se nedá přesně určit půdorys, ale můžeme předpokládat, že byly součástí sloupových staveb, které mohly sloužit k obývání, a tím by se počet těchto objektů značně zvýšil.

V rámci jednotlivých sídlišť je zastoupení nadzemních staveb mizivé a jejich počet se zvýšil jen díky pár lokalitám, kde byly jednoznačně dominujícím, ne-li jediným prvkem. Z pozorování jednotlivých sídlišť lze také odvodit, že nebyl v oblibě pouze jeden druh, ale povětšinou se na lokalitách mísily různé typy polozemnic.

Porovnání typologie polozemnic v závislosti na chronologii ukázalo, že nejvíce rozšířeným typem v Čechách v celé době římské je B1, které byly nejčastější v mladším období. V časně době římské měla velký význam polozemnice typu D. Stavitelé si také oblíbili konstrukci typu C1 a C2, která má také výraznější zastoupení po celou dobu římskou v Čechách. Plocha chat se pohybovala mezi 4,3 – 44,4 m², nejčastěji se vešly do rozmezí 10 – 20 m².

Interpretace zahloubených staveb často vychází z výplně objektů. Je nutné si ale uvědomit, že tyto výplně často souvisí až s druhotnou funkcí nebo přirozenými procesy zániku (Kuna 2012, 33-34). Na základě současného stavu bádání se domnívám, že nemůže jednoznačně odpovědět na otázku funkce polozemnic. Objevují se určité skupinky, které zastávají různé názory. Jako nejpravděpodobnější se jeví kombinace více funkcí najednou a též odlišné funkce objekt od objektu. Nejčastěji diskutovanými je obytná, hospodářská či výrobní funkce. Té poslední zmiňované v některých případech nahrávají nálezy zbytků železářských a jiných výrobních pecí. Naopak k obytné funkci se lze přiklánět díky malému počtu nadzemních staveb. Jako zajímavé řešení se ukazuje interpretace zahloubené jámy jako sklepu či suterénu větší struktury. Z mého pohledu je nejvhodnější neškatulkovat všechny polozemnice do jedné kategorie a zaměřit se na ně jako na jednotlivce a zároveň je zkoumat ve vztahu ke kúlovým stavbám. Toto tvrzení se může opřít o nálezy v objektech, které se velice různí. Další možností jsou podrobnější analýzy (př. fosfátová analýza), které nevykazují anomálie. Je také možné počítat s prkennou podlahou, ať už na úrovni tehdejšího terénu, nebo pod povrchem (př.: Ernée 2008). Studium by mělo být také věnováno všem kúlovým jamkám, i když na první pohled se nejeví jako struktura nějaké stavby. Je nutné se na tyto otázky zaměřit již při samotném výzkumu a věnovat jim pozornost.

Zpracování dosud nepublikovaných výzkumů by nám mohlo otevřít nové cesty a zcela jistě i nové výzkumy týkající se tohoto období nám mohou celou situaci dále objasnit a přinést cenné poznatky.

9 LITERATURA

Anýž, R. – Stachová, E. – Štěpán, M. – Thér, R. – Tichý, R. 2000: První etapa rekonstrukce polozemnice z doby železné. (Re)konstrukce a experiment v archeologii 1, 131 – 142.

Anýž, R. – Dohnálková, H. – Dohnálková, I. – Končelová, M. – Slezák, M. – Stachová, E. – Štěpán, M. – Thér, R. – Tichý, R. 2001: První etapa zimního obývání rekonstrukce domu kúlové konstrukce ze starší doby bronzové, (Re)konstrukce a experiment v archeologii 2, 101-108.

Beková, M. 2006: Sídliště z počátku doby římské ve Slepoticích, okr. Pardubice. In: E. Droberjar (edd.), Archeologie barbarů 2005, 361-364.

Beljak, J. – Kolník, T. 2008: Štruktura a vývoj germánskej osady ve Štúrove. In: Droberjar, E. – Komoróczy, B. – Vachútová, D. (eds.): Archeologie barbarů 2008: Barbarské sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Brno, 129- 149.

Beneš, Z. 2010: Dobroměřice u Loun a Březno u Chomutova - dvě sídliště doby římské v severozápadních Čechách. In: Beljak, J. - Březinová, G. - Varsik, V. (ed.), Archeológia barbarov 2009, 67-112.

Beneš, Z – Nývltová-Fišáková, M. 2008: „Pohřby psů“ na sídlištích doby římské v Čechách: současný stav poznání. In: M. Karwowski - E. Droberjar (eds.), Archeologia Barbarzyńców 2008: powiazania i kontakty w swiecie barbarzyńskim. Rzeszów, 531-542.

Bláhová-Sklenářová, Z. 2012: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. In: M. Popelka – R. Šmídtová (ed.): Praehistorica 30/2.

Břicháček, P. - Braun, P. - Košnar, L. 1991: Předběžná zpráva o výzkumu v Sedlci (okr. České Budějovice) v letech 1980 - 1987, *Archeologické rozhledy* 43, 436 - 446.

Břicháček, P. - Košnar, L. 1998: Sídliště doby římské v Berouně Závodí, *Praehistorica* 23, 61 - 93.

Dobiáš, J. 1964: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů, Praha.

Droberjar, E. 1997: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. *Fontes Archeologici Pragenses* 21. Praegae.

Droberjar, E. 2000: Příběh o Marobudovi a jeho říši. Praha.

Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha. Libri.

Droberjar, E. 2006: Plaňanská skupina großromstedtské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské. In: E. Droberjar – M. Lutovský (eds.): *Archeologie barbarů 2005*. Praha, 11–90.

Droberjar, E. 2008a: Aktuální stav výzkumu labsko-germánských sídlišť doby římské a doby stěhování národů v Čechách. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (eds.), *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Brno, 11-21.

Droberjar, E. 2008b: K chronologii nejstarších labsko-germánských (Svébských) sídlišť v Čechách. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (eds.): *Archeologie barbarů 2008: Barbarské sídliště*.

Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů. Brno, 99-109.

Droberjar, E. 2010: Pohřby Germánů (Markomanů a Kvádů) na sídlištích doby římské a doby stěhování národů. In: Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích. Živá archeologie, Supplementum 3, 153–158.

Droberjar, E. - Prostředník, J. 2004: Turnov - Maškovy zahrady-germánský dvorec ze 3. století, Památky archeologické 95, 31- 106.

Ernée, M. 1995: Sídlištní objekty z mladší doby římské v Jenišově Újezdě. In: Blažek, J. - Meduna, P. (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983 - 1992, Most, 171 - 178.

Ernée, M. 2005: Využití fosfátové půdní analýzy při interpretaci kulturních souvrství a zahloubených objektů z mladší a pozdní doby bronzové v Praze 10 – Záběhlicích, Archeologické rozhledy 57, 303-330.

Ernée, M. 2008: Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen, Památky archeologické, Supplementum 20.

Frolec, V. - Vařeka, J. 1983: Lidová architektura. – Encyklopedie. Praha.

Frolec, V. – Vařeka, J. 2007: Lidová architektura – Encyklopedie. Praha.

Holodňák, Petr 1991: Záchranný archeologický výzkum v Soběsukách (okr. Chomutov) v letech 1985 - 1988: předběžná zpráva, Archeologické rozhledy 43, 423 - 435.

Hušták, P. - Jiřík, J. 2008: Osídlení z doby římské v Praze - Hloubětíně "Zahrady nad Rokytkou". In: J. Beljak – G. Březinová – V. Varsik (eds.), *Acheologia Barbarzyńców* 2009, 305-351.

Hušták, P – Majer, A. 2012: Potenciál fosfátové analýzy při studiu a specifikaci jednotlivých částí interiéru zahloubených domů. In: T. Zelenka – B. Dragoun, *Rekonstrukce a prezentace archeologických objektů* 2012/1, 25-44).

Jančo, M. 2002a: Polozemnice typu Leube B1 v Čechách, *Časopis společnosti přátel starožitností* 4, 193-212.

Jančo, M. 2002b: Príspevok k pravekým sídliskám v Čechách: Polozemnice typu Leube C2, C2/D2, D2 a D3, *Archeologie ve středních Čechách* 6, 367-407.

Jančo, M. 2004: Germánska osada staršej doby rímskej z Berouna, Havlíčkovej ulice. *Archeologie ve středních Čechách* 8, 463 – 494.

Jílek, J. 2013: Doba římská ve východních a severovýchodních Čechách. Brno: Masarykova univerzita. Nepublikovaná dis. práce.

Kašpárek, F. 2008: Germánské sídliště z doby římské ve Slatinicích na Olomoucku. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (eds.): *Barbarská sídliště. Archeologie barbarů 2008*. Brno, 177-200.

Kolník, T. 1962: Nové sídliskové nálezy z doby římskej na Slovensku. *Archeologické rozhledy* 14, 344-397.

Kolník, T. 1998: Haus und Hof in quadischen Limesvorland. In: A. Leube (ed.): *Haus und Hof in östlichen Germanien. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie Band 50. Schriften zur Archäologie der germanischen und slawischen Frühgeschichte* 2. Bonn, 144-159.

Koutecký, D. 1997: Laténské a římské sídliště v Jenišově Újezdě, okr. Teplice, Archeologické rozhledy 49, 625-633.

Koutecký, D. 2006: Mlado až pozdně halštatské sídliště a chata z doby římské v Dobroměřicích u Loun, Ústecký kraj. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002, 27–52.

Koutecký, D. – Cvrková, M. 2011: Sídliště z doby laténské až časně římské v Trmicích, okr. Ústí nad Labem, Archeologie ve středních Čechách 15, 891-932.

Kruta, V. 1972: Železářská osada ze starší doby římské Kadaň-Jezerka (okr. Chomutov), Archeologické rozhledy 24, 317-327.

Kuna, M. – Němcová, A. a kol. 2012: Výpověď sídlištního odpadu: Nálezy z pozdní doby bronzové v Roztokách a otázky depoziční analýzy archeologického kontextu. Praha.

Kruťová, M. 2002: Kulturní vrstva a stopy nenalezené minulosti. In: E. Neustupný (ed.): Archeologie nenalezeného. Plzeň – Praha, 108-118.

Leube, A. 1992: Studien zu Wirtschaft und Siedlung bei den germanischen Stämmen im nördlichen Mitteleuropa während des 1. – 5./6. Jh. u. Z. EAZ 33, 130 – 146.

Leube, A. 2009: Studien zu Wirtschaft und Siedlung bei den Germanischen Stämmen. Römisch-Germanische Forschungen Bd. 64. Mainz am Rhein.

Motyková, K. 1974: Mlékojedy, okr. Mělník. Závěrečná zpráva od 4.1. -18.12. 1974. Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 9138/74.

Motyková, K. 1975a: Mlékojedy o. Neratovice, okr. Mělník, Výzkumy v Čechách 1972 (1975), 111 - 112.

Motyková, K. 1975b: Mlékojedy, okr. Mělník. Objekty eneolitické, sídliště z doby římské, Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 8772/75.

Motyková, K. 1975c: Mlékojedy, okr. Mělník. Závěrečná zpráva od 8.1. 1975 - 22.12. 1975. Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 9736/75.

Motyková, K. 1975d: Mlékojedy, okr. Mělník. Sídliště doby římské a kostrový hrob blíže neurčený. Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 7068/75.

Motyková, K. 1976a: Mlékojedy, okr. Mělník. Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 1856/76.

Motyková, K. 1976b: Mlékojedy, okr. Mělník. Sídliště z doby laténské, sídliště z doby římské, kostrový hrob eneolitický. Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 3433/76.

Motyková, K. 1978: Mlékojedy o. Neratovice, okr. Mělník, Výzkumy v Čechách 1975 (1978), 53 - 54.

Motyková, K. 1981: Osídlení ze starší doby římské u Dolních Břežan: Příspěvek k problematice výzkumů germánských sídlišť a jejich interpretace, Archeologické rozhledy 33, 504-533.

Motyková, K. 1993: Neratovice, okr. Mělník. Nálezová zpráva z výzkumu za rok 1974. Archiv AÚ AV ČR, Praha. Nálezová zpráva 762/93.

Motyková-Šneidrová, K. 1958: Další poznatky k problematice pozdně laténských a časně římských osad v Čechách na základě nálezů ze Starého Vestce, Památky archeologické 49/1, 159 - 184.

Motyková-Šneidrová, K. 1960: Osídlení z mladší doby laténské, z doby římské a stěhování národů v Záluží u Čelákovic, Památky archeologické 51, 161-180.

Motyková-Šneidrová, K. 1962: Osada pod Hradištěm u Stradonic, Památky archeologické 53, 137-154.

Motyková-Šneidrová, K. 1966: Osada ze starší doby římské v Hodyni u Kralovic, Archeologické rozhledy 18, 296-309.

Motyková-Šneidrová, K. 1970: Nově objevené sídliště ze starší doby římské u Tuchlovic, Památky archeologické 61, 236-260.

Motyková, K. - Pleiner, R. 1987: Die römerzeitliche siedlung mit eisenhütten in Ořech bei Prag, Památky archeologické 78, 371-448.

Neustupný, E. 1995: The significance of facts. Journal of European Archaeology 3.1, 189-212.

(<http://www.kar.zcu.cz/texty/Neustupny1995a.htm#podkap4.7>, 2. 1. 2014, 14:16)

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.

Pavlů, I. 1998: Dům v neolitu a jeho význam pro pravěkou archeologii, Archeologické rozhledy 50, 778-783.

Pernička, R. M. 1981: Sídlíšní objekty z doby římské v Hluku-Dolním Němčí. In: J. Poulík: Současné úkoly československé archeologie: referáty z celostátní

konference československých archeologů Valtice 17.10.-20.10 1978. Praha, 74-79.

Peške, L. 1994: Osteologické nálezy z Mlékojed, okr. Mělník, ze starší doby římské, *Archeologické rozhledy* 46, 306 - 318.

Peškař, I. 1961: Nové poznatky o obytných stavbách na moravských sídlištích z doby římské, *Památky archeologické* 52, 414-422.

Pleiner, R. 1959: Osada s železárny z mladší doby římské v Tuchlovicích, *Památky archeologické* 50, 158 -196.

Pleiner, R. 1960: Význam typologie železářských pecí ve světle nových nálezů z Čech, *Památky archeologické* 51, 184 – 220.

Pleinerová, I. 2007: Březno und germanische Siedlungen. Der jüngeren Völkerwanderungszeit in Böhmen. Praha.

Plinius Starší, 1974: Kapitoly o přírodě, přeložil F. Němeček, nakladatelství Svoboda, Praha.

Reszcyńska, A. 2008: Pohřeb z doby stěhování národů na sídlišti Trmice-Ústí nad Labem v kontextu obdobných nálezů. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (eds.), *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Brno, 233-241.

Richter, D. – Tichý, R. 2001: Druhá etapa zimního obývání rekonstrukce polozemnice z doby železné, (Re)konstrukce a experiment v archeologii 2, 109-113.

Rybová, A. 1961: Předběžné poznatky z výzkumu římského sídliště v Zálužanech u Písku, *Památky archeologické* 52, 397 - 404.

Rybová, A. 1964: Pozdně laténské a časně římské sídliště v Novém Bydžově - Chudonicích, *Práce muzea Hradce Králové VII B*, 3-142.

Rulf, J. 1996: Problematika pohřbů na sídlištích v českomoravském pravěku, *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV 32*, 115-124.

Salač, V. (ed.) 2008: *Archeologie pravěkých Čech: Doba římská a stěhování národů*. Praha.

Sedláček, R. a kol. 2008 : Studna z doby římské z Draňkovic u Pardubic: komplexní archeologická a archeobotanická analýza. In: J. Beneš – P. Pokorný (eds.): *Bioarcheologie v České republice*. České Budějovice-Praha, 285-330.

Sedláčková, H. 1976: Nálezy římskoprovincionální keramiky z Ratenic, okr. Nymburk, *Archeologické rozhledy 28*, 184-188.

Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri.

Sklenářová, Z. 2003: Možnosti a problémy rekonstrukce pravěkých obytných staveb, *(Re)konstrukce a experiment v archeologii 4*, 11 – 39.

Smrž, Z. 1981: Early Roman-period settlement site at Kyjice, NW Bohemia. In: Hrala, J. (ed.): *Nouvelles archéologiques dans la République socialiste Tchèque*, Prague - Brno, 120-121.

Snítily, P. 2005: Laténská zahloubená obydlí. In: E. Neustupný – J. John (red.), *Příspěvky k archeologii 2*, Plzeň, 201 – 239.

Šneidrová, K. 1954: Osady starší doby římské po stránce stavební, *Archeologické rozhledy 6*, 227–240

Švec, L. 2007: Využití digitalizace pro prezentaci odborného archeologického výzkumu ve Znojmě - Hradišti II. Masarykova univerzita Brno. Nепublikovaná dis. práce.

Tacitus, P. C. 1976: Germania. In: Z dějin císařského Říma, přeložil A. Minařík, Praha.

Thér, R. – Droberjar, E. – Gregor, M. 2010: Vápenické pece z doby římské v lokalitě Tuněchody (okr. Chrudim), Archeologické rozhledy 62, 336-347.

Tipper, J. 2004: The Grubenhous in Anglo-Saxon England. Yedingham, North Yorshire.

Vařeka, P. 1991: Příspěvek k problematice vypovídacích možnosti konstrukčních reliktnů středověkého vesnického domu. Archeologické rozhledy 43, 585–52.

Vařeka, P. 1992: Mazanice – středověký stavební materiál v archeologických pramenech a problematika jeho interpretace. Sborník Společnosti přátel starožitností 3, 105–110.

Vařeka, P. 2002: Zhloubené stavby v českých městech vrcholného středověku: zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů? In: E. Neustupný (ed.), Archeologie nenalezaného. Plzeň, 252-285.

Vařeka, P. 2003: Archeologie pravěkých jam: Typologie zhloubených jam na sídlišti knovízské kultury v Praze-Hostivaři. In: L. Šmejda – P. Vařeka, Sedmdesát neustupných let. Plzeň, 219-257.

Vařeka, P. 2004: Archeologie středověkého domu I: Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí. 6-5 století. Plzeň.

Vencl, S. 2001: Souvislosti chápání pojmu „nálezový celek“ v české archeologii, *Archeologické rozhledy* 53, 592-614.

Venclová, N. 1975: Sídliště laténsko-římského horizontu v Běchovicích, *Archeologické rozhledy* 27, 400-428.

Waldhauser, J. 1993: Die hallstatt – und latenezeitliche Siedlung mit Graberfeld bei Radovesice in Bohmen I–II. *Archeologický výzkum v severních Čechách* 21, Praha.

Waldhauser, J. – Krásný, F. 2006: Problémy konce doby laténské v Pojizeří. In: E. Droberjar – M. Lutovský (eds.): *Archeologie barbarů 2005*. Praha, 91-153.

Zavřel, P. 1985: Pokračování výzkumu sídliště z doby římské ve Zlivi (okr. České Budějovice), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 2, 19-42.

Zavřel, P. 1986: Výzkum sídliště z doby římské ve Zlivi v roce 1983, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 3, 7-16.

Zavřel, P. 1988: Výzkum sídliště z doby římské ve Zlivi (okr. České Budějovice) v roce 1985, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 5, 77-93.

Zavřel, P. 1999: Současný stav výzkumu doby římské a doby stěhování národů v jižních Čechách, *Archeologické rozhledy* 51, 468-516.

Zavřel, P. 2001: Výzkum sídliště z doby římské a z doby stěhování národů ve Zbudově (okr. České Budějovice) v letech 1983-1989, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 14, 205-229.

Zavřel, P. 2008: Současný stav výzkumu sídlišť doby římské a doby stěhování národů v jižních Čechách. In: Droberjar, E. (eds.), Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů, Brno 2008, 111-127.

Zeman, J. 2001: Struktura a vývoj osídlení JV Moravy v době římské, Slovácko XLIII, 87 – 106.

Zeman, J. - Venclová, N. - Bubeník, J. 1998: Železářská osada z 3. - poč. 5. stol. V Přerubenicích, Praehistorica 23, 95 - 132.

10 RESUMÉ

The work focuses on sunken features occurring at the Roman settlements in Bohemia. Namely, it is devoted to sunken-floored huts, which is given the most attention, as well as to storage pits, exploitation pits, wells and other pits. In the work are not ignored also the aboveground structures that may help with the clarification of the function of sunken-floored huts.

Most often at the Roman settlements occur pits of various shapes and functions. Often occurred are sunken-floored huts, which are therefore interpreted as dwellings, mainly because of the low presence of above-ground structures. Some influence on the frequency of individual objects has a status of researches where is a large number of unpublished results from individual archaeological researches. Function of sunken-floored hut is not clear. Sunken-floored hut could serve as a dwelling, production and economic buildings, temporaries or dwellings for the poor. There are also some interpretations that the sunken feature itself constitutes a kind of basement or cellar. In my opinion we must interpret each sunken-floored hut separately and we must already on the location focus on its function. Each sunken-floored hut might have a different purpose.

11 PŘÍLOHY

11.1 Grafy a tabulky

Graf č. 1: Půdorysy polozemnic

Graf č. 2: Zastoupení polozemnic v době římské

Tabulka č. 1: Polozemnice typu Droberjar B1

Tabulka č. 2: Polozemnice typu Droberjar B2

Tabulka č. 3: Polozemnice typu Droberjar C1

Tabulka č. 4: Polozemnice typu Leube C2-D2

Tabulka č. 5: Polozemnice typu Leube C2-D2

Tabulka č. 6: Polozemnice typu Droberjar D

Tabulka č. 7: Problematické určení polozemnic

Graf č. 3: Půdorysy zásobních jam

Graf č. 4: Zastoupení jam a obytných staveb

Graf č. 5: Polozemnice v časně době římské

Graf č. 6: Polozemnice časně-starší doby římské

Graf č. 7: Polozemnice starší doby římské

Graf č. 8: Polozemnice mladší doby římské

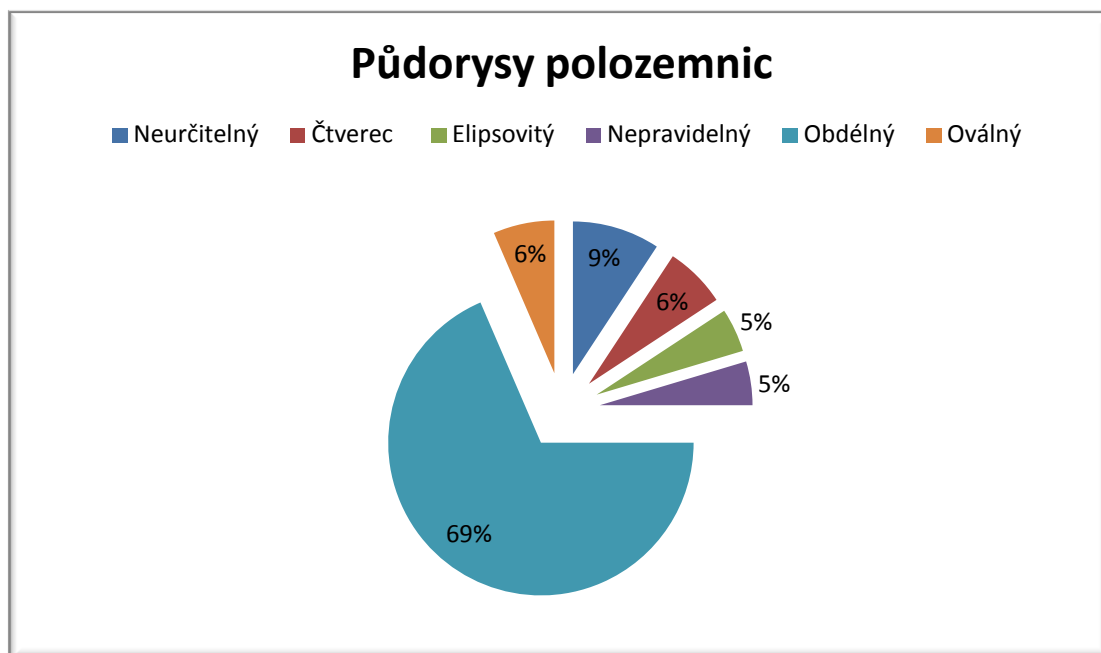
Graf č. 9: Polozemnice pozdní doby římské

Graf č. 10: Polozemnice přechodného stupně

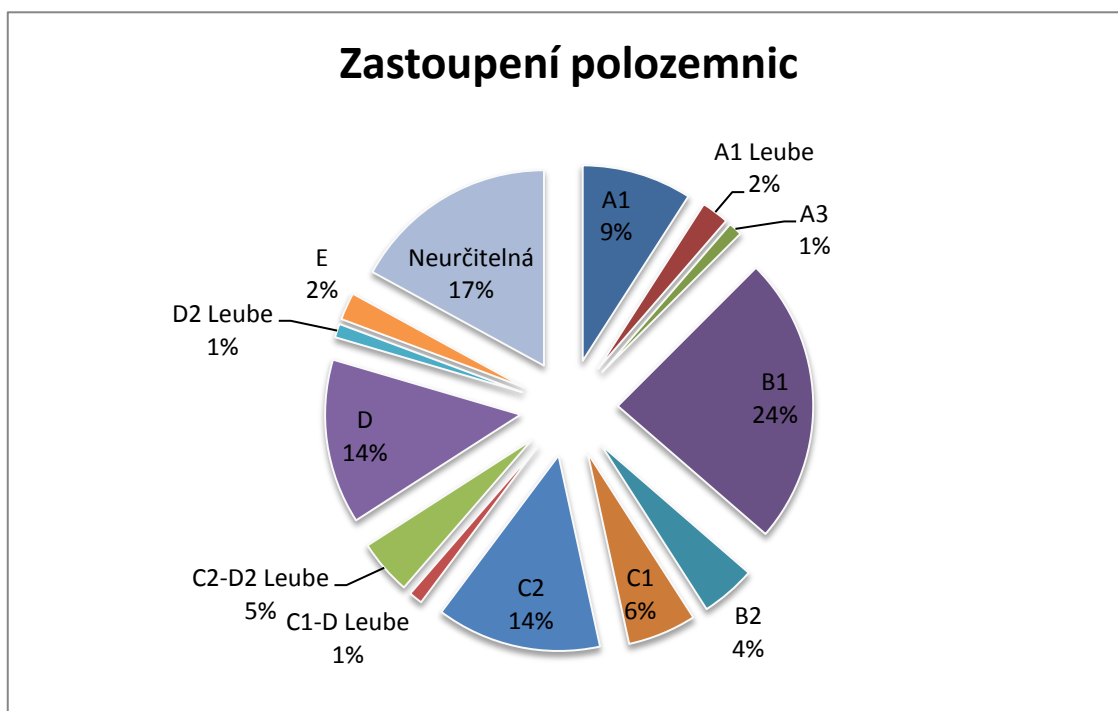
Graf č. 11: Porovnání typologie v závislosti na chronologii

Graf č. 12: Zastoupení polozemnic a nadzemních staveb

Graf č. 1: Půdorysy polozemnic

Graf č. 2: Zastoupení polozemnic v době římské

Tabulka č. 1: Polozemnice typu Droberjar B1

Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Beroun - Havlíčkova ulice	B2- B2/C1	B1	B	Obdélník	400	230
Beroun-Závodí	B2/C1	B1	2/78	Obdélník	510	440
Hodyně u Kralovic	B2	B1	3	Obdélník	600	540
Hradiště u Stradonic	B	B1	XVIII	Obdélník	530	450
Jenišův Újezd	C3	B1	41/82	Nepravidelný	400	340
Mlékojedy	A-B1	B1	Obj. 105	Obdélník		
Mlékojedy	A-B1	B1	Obj. 87	Obdélník		
Sedlec	C1	B1	16/17/80	Obdélník	510	380
Sedlec	C1-C2	B1	24/80	Obdélník	580	380
Sedlec	C1-C2	B1	3/80	Obdélník	320	280
Sedlec	C3	B1	I/87	Obdélník	616	440
Sedlec	C1-C2	B1	II/82	Obdélník	365	165
Sedlec	C1-C2	B1	II/85	Obdélník	445	320
Slepotice	A	B1	144/1998	Obdélník	520	511
Turnov A	B2	B1	290/95	Nepravidelný	550	390
Turnov B	C1b - C2	B1	411/00	Obdélník	546	460
Turnov B	C1b-C2	B1	451/00	Nepravidelný	640	430

Tabulka č. 2: Polozemnice typu Droberjar B2

Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Sedlec	B2/C1	B2	18/80	Obdélník	542	540
Sedlec	C1	B2	II/87	Oválný	406	381
Sedlec	C1	B2	III/82	Obdélník	480	370
Hradiště u Stradonic	B	B2	XI	Obdélník		

Tabulka č. 3: Polozemnice typu Droberjar C1

Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Sedlec	C1	C1	I/82	Neurčitelný	365	290
Starý Vestec	A-B1	C1	Ob. 16	Obdélník	395	350
Zbudov	D1	C1	2/88	Nepravidelný	290	250
Zliv	D1	C1	IV/85	Obdélník	310	220
Zliv	D1	C1	V/86	Obdélník	400	300

Tabulka č. 4: Polozemnice typu Leube C2-D2

Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Jenišův Újezd	C3	C2	51/86	Obdélník	415	315
Jenišův Újezd	C3	C2	II/8	Nepravidelný	475	415
Kadaň-Jezerka	B1	C2	Objekt 44	Čtverec	240	240
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 154	Obdélník	294	240
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 167	Obdelník	260	270
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 200	Obdélník		
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 254	Obdélník	280	220
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 260	Obdélník	362	328
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 262	Obdélník	385	380
Mlékojedy	A-B1	C2	Obj. 43	Obdélník	620	480
Ořech	A-B2	C2	Nr 8	Oválný	365	310
Zliv	D1	C2	II/83	Čtverec	360	260

Tabulka č. 5: Polozemnice typu Leube C2-D2

ID Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Slepotice	A	C2-D2 Leube	32/2002	Čtverec	440	440
Mlékojedy	A-B1	C2-D2 Leube	Obj. 202	Obdélník	408	358
Mlékojedy	A-B1	C2-D2 Leube	Obj. 204	Obdélník	368	328
Jenišův Újezd	C3	C2-D2 Leube	73	Obdélník	420	300

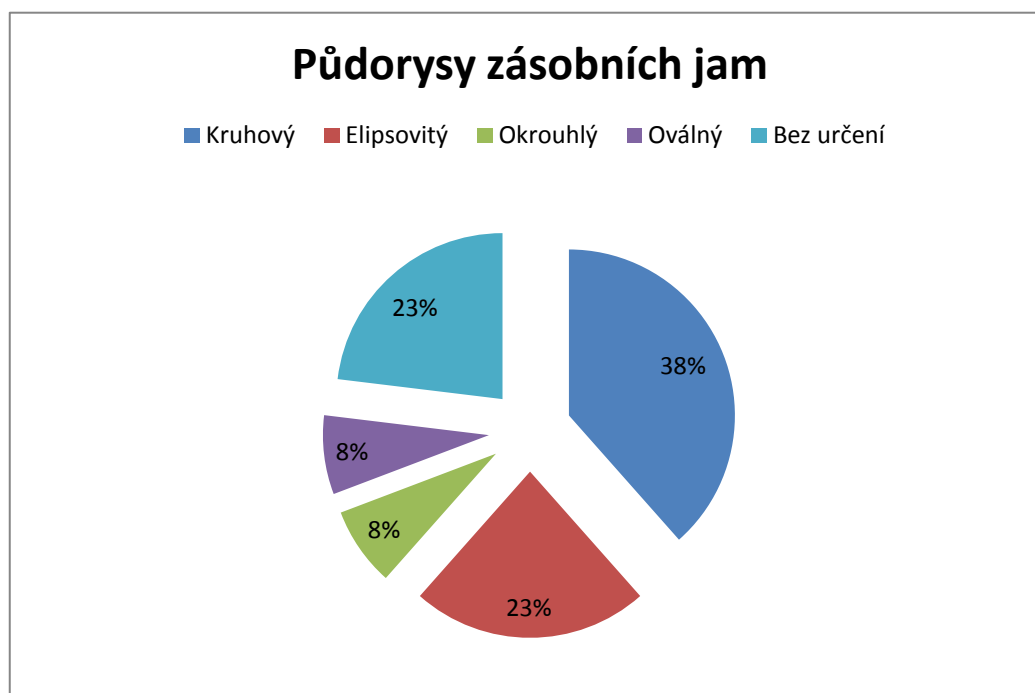
Tabulka č. 6: Polozemnice typu Droberjar D

ID Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Slepotice	A	D	29/2002	Čtverec	400	400
Sedlec	Mladší doba římská	D	I/84	Obdélník	460	440
Praha-Běchovice	A	D	18/68	Obdélník	320	300
Praha-Běchovice	A	D	28/71	Oválný	400	200
Praha-Běchovice	A	D	35/71	Obdélník	250	200
Praha-Běchovice	A	D	41/71	Čtverec	400	400
Praha-Běchovice	A	D	42/71	Elipsovitý	350	350
Praha-Běchovice	A	D	48/71	Elipsovitý	310	
Mlékojedy	A-B1	D	Obj. 174	Obdélník	370	300
Hradiště u Stradonic	B	D	XXXI	Obdélník		
Hradiště u Stradonic	B	D	XXXII	Obdélník	450	400
Starý Vestec	B	D	Ob. 36	Obdélník	215	200

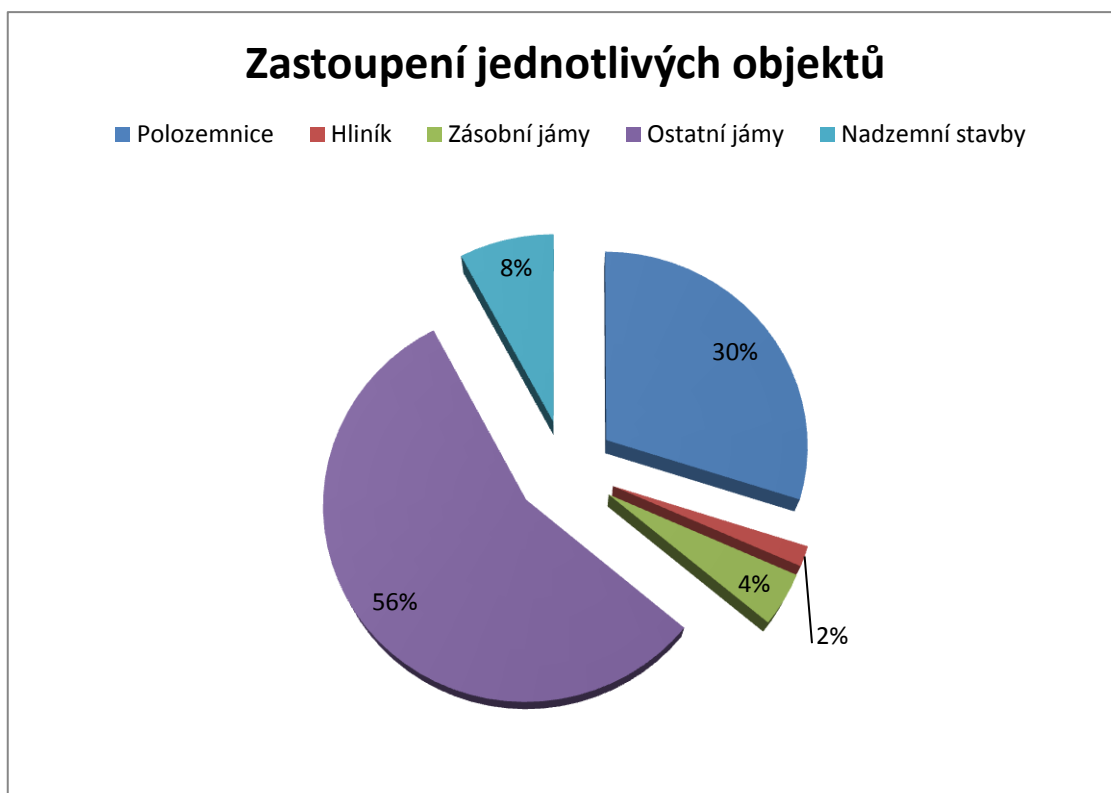
Tabulka č. 7: Problematické určení polozemnic

ID Lokalita	Datování	Typologie	Číslo objektu	Půdorys	Délka	Šířka
Zbudov	D1	Neurčitelná	5/88	Obdélník	480	450
Tuchlovice	B	Neurčitelná	Objekt 1	Obdélník		
Slepotice	A	Neurčitelná	127/1998	Nepravidelný	945	470
Přerubence	C3	Neurčitelná	6/94	Neurčitelný		
Přerubence	C3	Neurčitelná	7/94	Neurčitelný		
Praha - Hloubětín "Zahrady na Rokytkou"	A-B2	Neurčitelná	5037/plocha D	Oválný		
Praha - Hloubětín "Zahrady na Rokytkou"	A	Neurčitelná	5090/plocha D	Nepravidelný		
Ořech	A-B2	Neurčitelná	Nr 40	Elipsovitý	300	250
Jenišův Újezd II	A	Neurčitelná	2/80	Neurčitelný	300	195
Hradiště u Stradonic	B	Neurčitelná	XXVI	Nepravidelný	500	350
Březno u Chomutova	A-B1	Neurčitelná	č. 13	Nepravidelný	590	510

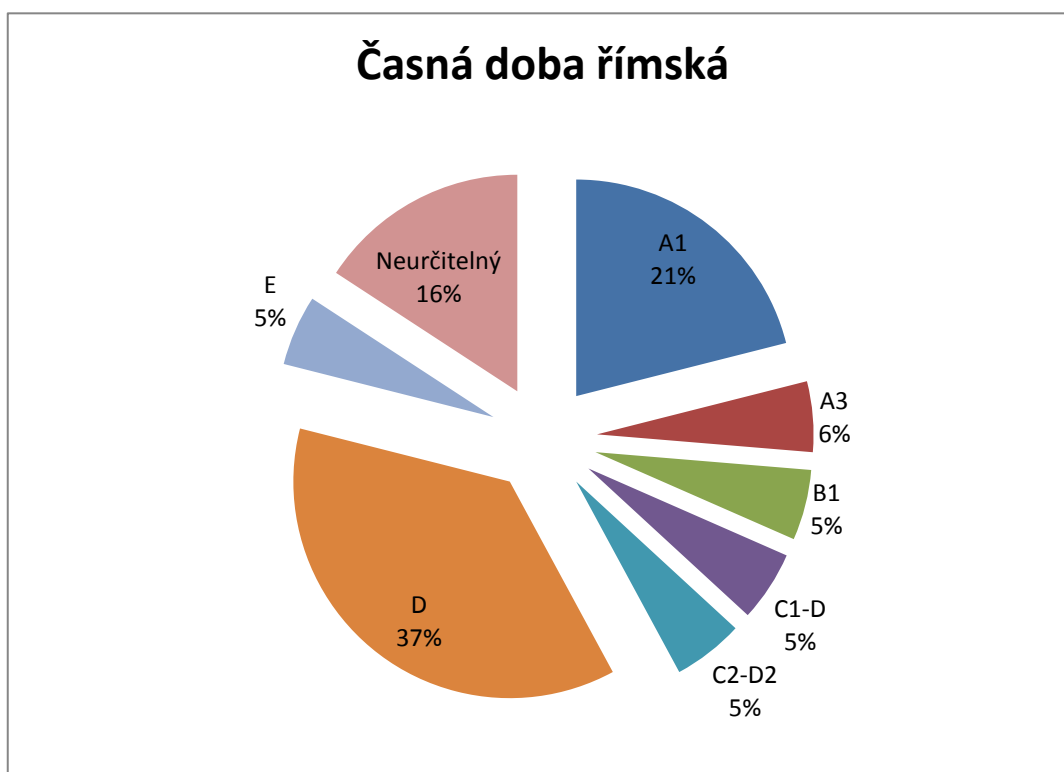
Graf č. 3: Půdorysy zásobních jam

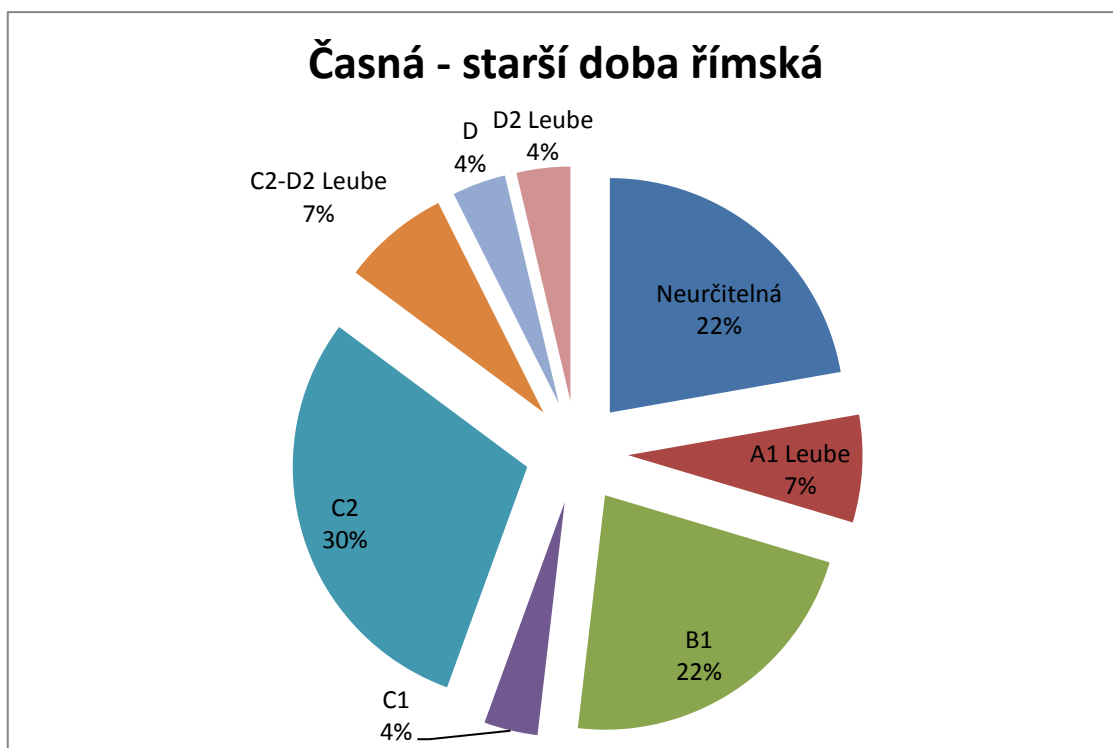
Graf č. 4: Zastoupení jam a obytných staveb

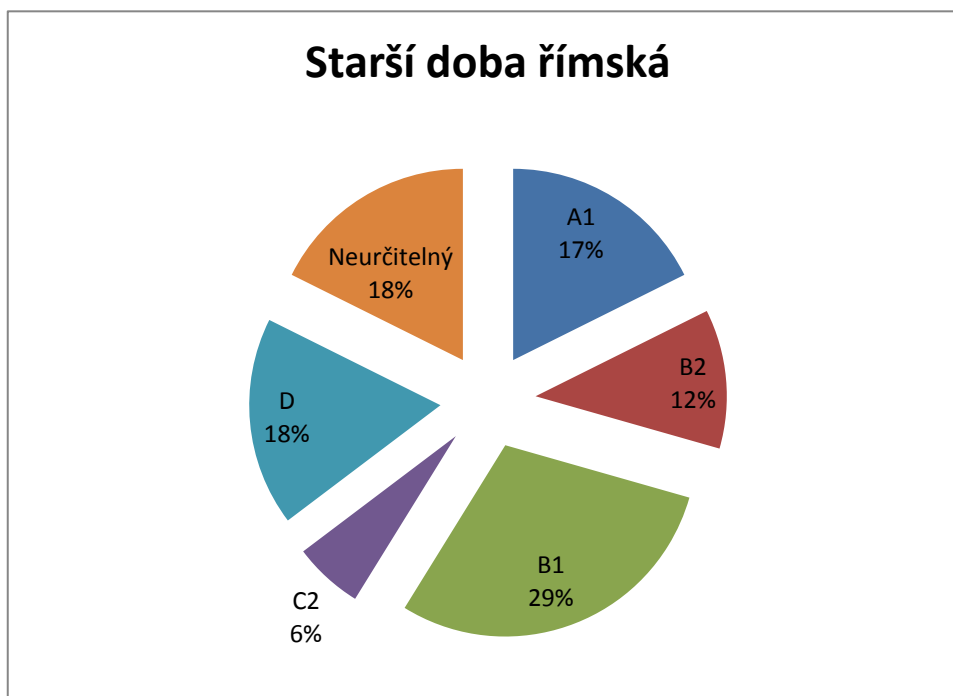
Graf č. 5: Polozemnice v časně době římské

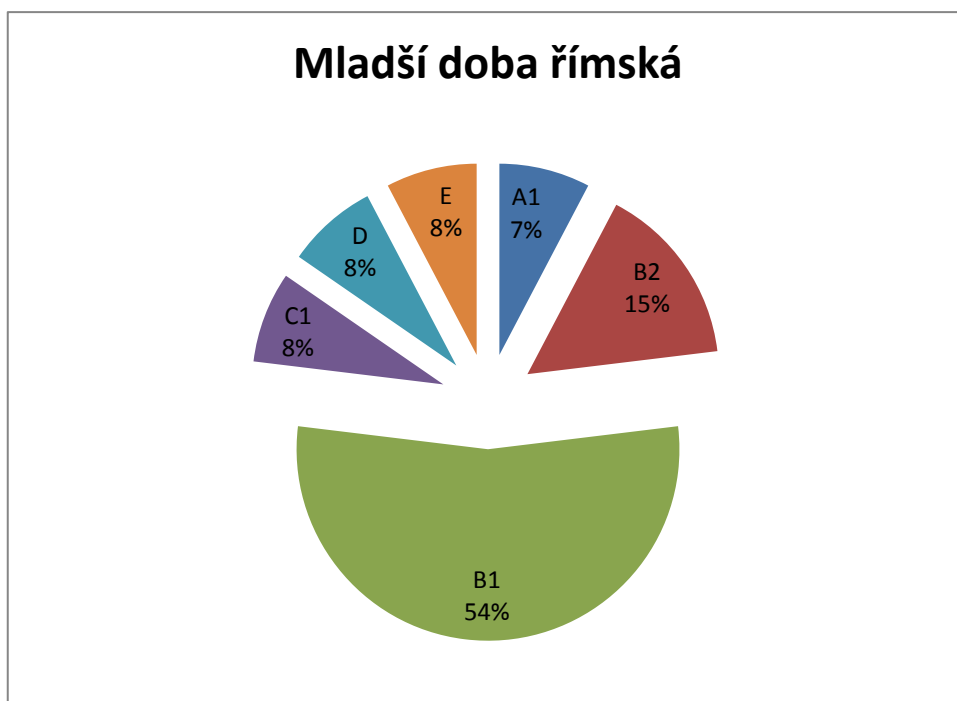
Graf č. 6: Polozemnice časně-starší doby římské

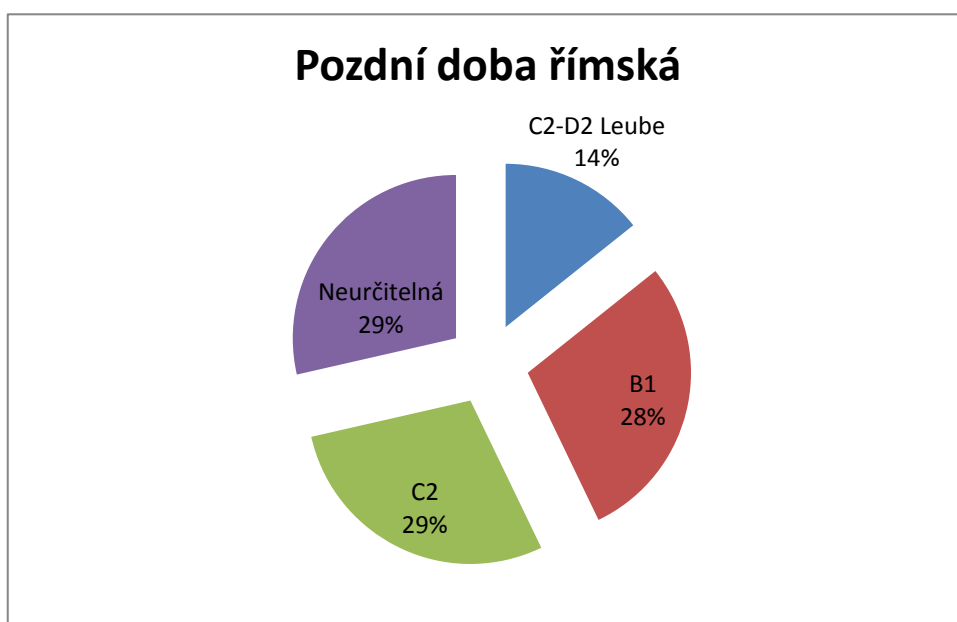
Graf č. 7: Polozemnice starší doby římské

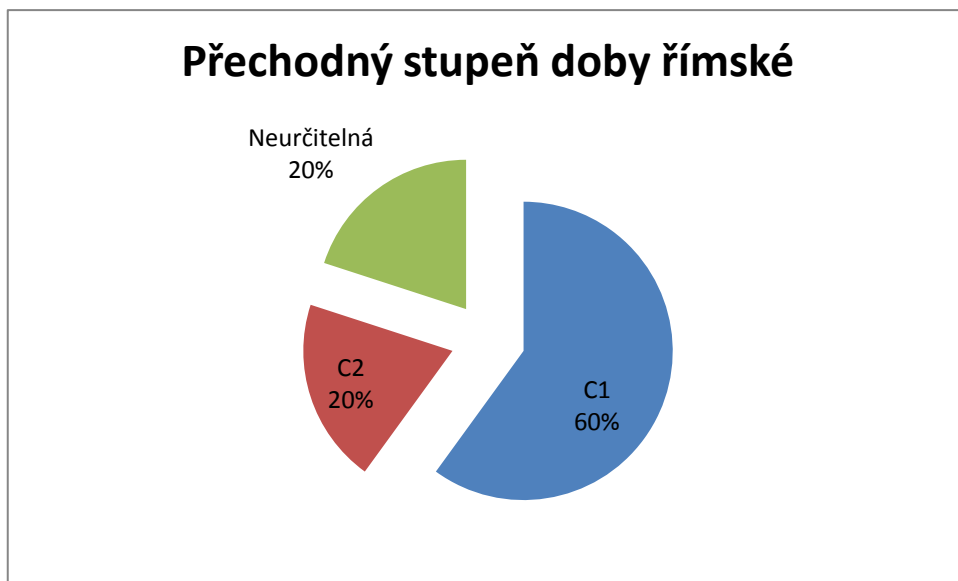
Graf č. 8: Polozemnice mladší doby římské

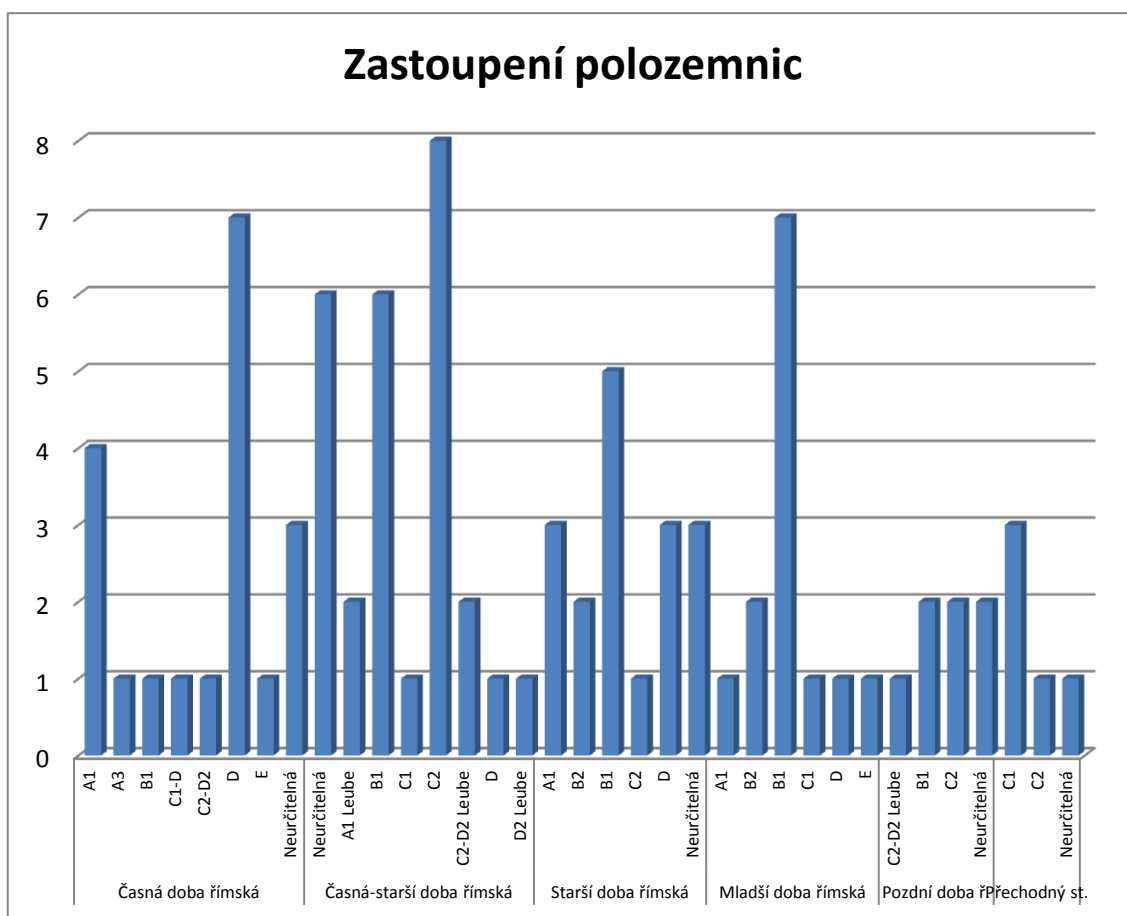
Graf č. 9: Polozemnice pozdní doby římské

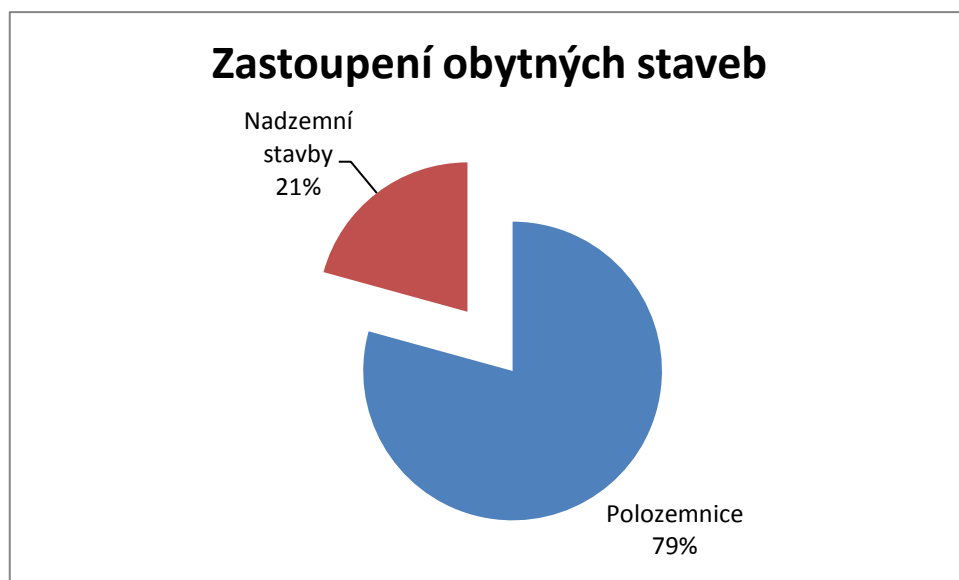
Graf č. 10: Polozemnice přechodného stupně

Graf č. 11: Porovnání typologie v závislosti na chronologii

Graf č. 12: Zastoupení polozemnic a nadzemních staveb

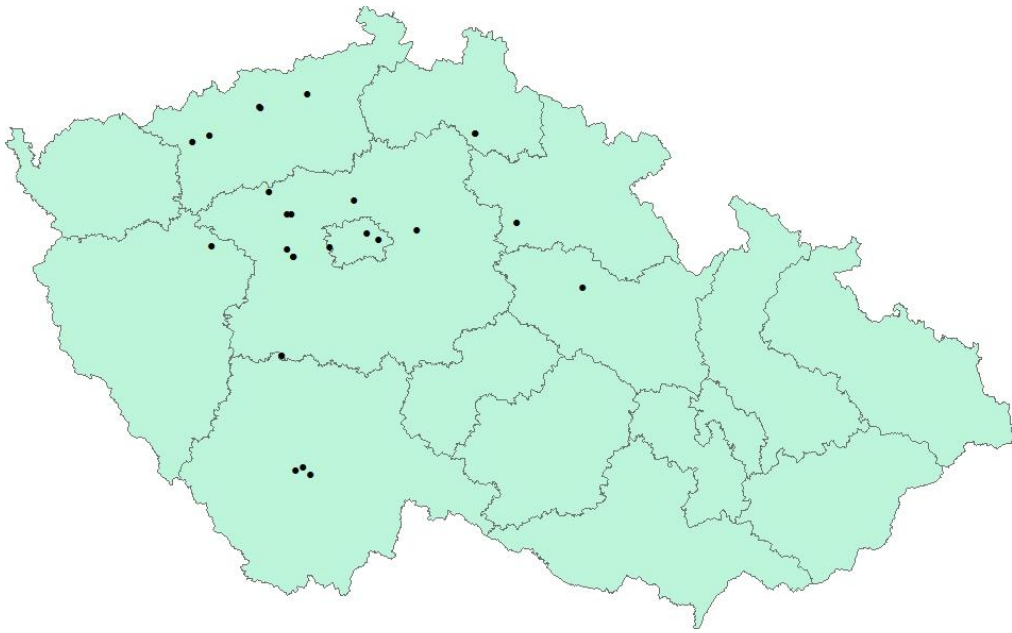
11.2 Obrazová příloha

Obr. 1: Mapa lokalit

Obr. 2: Droberjarova typologie (Droberjar 1997)

Obr. 3: Leubeho typologie (Leube 1992)

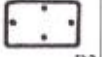
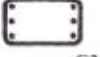
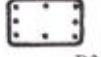

Obr. 1: Mapa lokalit

Obr. 2: Droberjarova typologije (Droberjar 1997)

 A1	 B1	 C1	 D1	 E1
 A2	 B2	 C2		
 A3		 C3		
A		 C4		

Obr. 3: Leubeho typologie (Leube 1992)

 A1	 B1	 C1	 D1	 E1	 F1
 A2	 B2	 C2	 D2	 E2	 F2
			 D3		 F3
			 D4		 F4
B			 D5		